

OHK - Geografija

III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1992 3

91

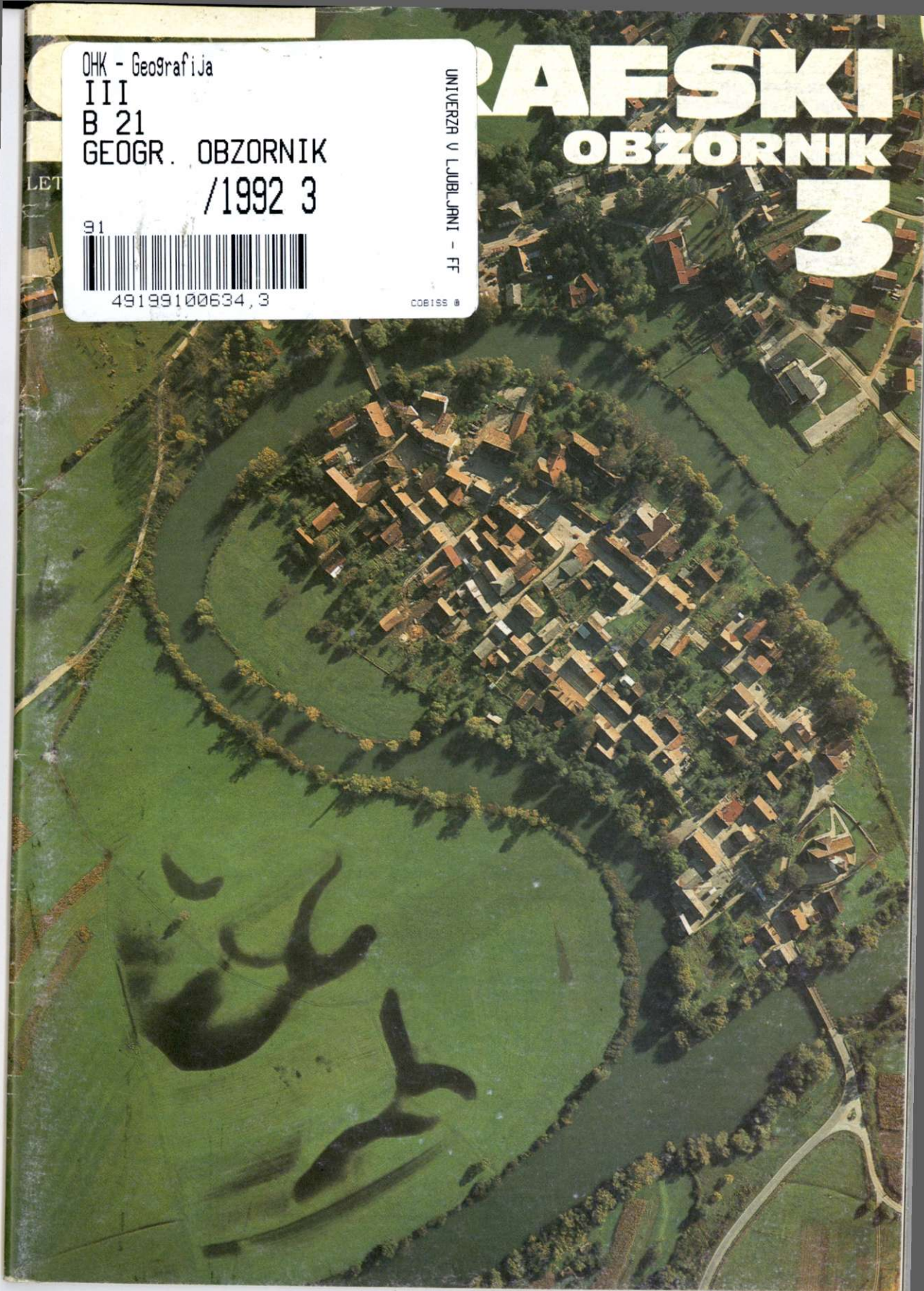

49199100634,3

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

GRAFSKI OBZORNIK 3

Založnik	Zveza geografskih društev Slovenije	Union of the Geographical Societies of Slovenia	Publisher
Naslov	Aškerčeva 12 61000 Ljubljana Slovenija	Aškerčeva 12 61000 Ljubljana Slovenia	Address
Glavni, odgovorni in tehnični urednik		Drago Perko	Chief, Responsible and Technical Editor
Uredniški odbor		Dragica Borko, Slavko Brinovec, Janez Godnov, Drago Kladnik, Jurij Kunaver, Tatjana Ogrinc	Editorial Board
Upravnik		Marko Krevs	Administrator
Namizna založnica		Milojka Žalik Huzjan	Desk Top Publisher
Računalniški program		Primož Jakopin	Software
Tiskar		Povše	Printer
Naklada		1100	Circulation
Izhajanje	Četrtletno	Quarterly	Frequency
Finančna podpora	Ministrstvo za šolstvo in šport	Ministry for Schools and Sport	Financial Support
Cena	100,00 SLT	3,00 USD	Price
Žiro račun	SDK	Ljubljanska banka	Account
	50100-678-44109	50100-620-133 7383-20885/0	

UVODNIK	3	EDITORIAL
STROKOVNI ČLANKI	4	PROFESSIONAL ARTICLES
	Karel Natek	
	Krištof Kolumb 4	Christopher Columbus
	Drago Kladnik	
	Sejšeli 10	Seychelles
	Igor Šebenik	
O megli in padavinah na Idrijskem ...	16	Fog, participations and some other climatic ...
	Fedja Pobegajlo	
Slovenska poletna turistična sezona 1991	20	Slovene summer touristic season in 1991
	Mirko Pak	
Rast števila in narodnostna sestava ...	24	Growth of number and changes in national ...
	Božena Lipej	
Raba podatkov daljinskega zaznavanja ...	31	The use of remotely sensed data in Slovenia
GEOGRAFIJA V ŠOLI	33	GEOGRAPHY IN SCHOOL
PRIREDITVE	34	EVENTS
OBVESTILA	35	INFORMATION
DRUŠTVENE NOVICE	37	NEWS OF SOCIETIES
PUBLIKACIJE	37	PUBLICATIONS

Vsak avtor je v celoti odgovoren za prispevek.

Each author is totally responsible for the task.

NASLOVNICA

Barvni aerosonetki (primer Kostanjevice na Krki) pričarajo lepote zemeljskega površja iz večjih višin. Na spodnjem, levem delu posnetka se lepo vidijo ostanki poplav, ki nakazujejo obliko nekdanjih meandrov Krke. Snemanje je izvedel Geodetski zavod Slovenije leta 1984. (Dovoljenje za objavo Ministrstva za obrambo, Uprave za civilno obrambo z dne 23. 3. 1992, št. 45/35).

TITLE PAGE

Coloured aerial photographs (example of Kostanjevica na Krki, Southeast Slovenia) conjure up beauties of earth surface from high above. Aerial survey was made by the Geodetski zavod Slovenije in 1984. (Permission for publication number of Ministrstvo za obrambo, Uprava za civilno obrambo, 23rd March 1992, number 45/35).

"MEDNARODNOST" SLOVENSKE GEOGRAFIJE

Jurij Kunaver

Osamosvojitve in državnost Slovenije ter večja odprtost slovenskega naroda v svet sprožajo poleg formalnih stikov nas geografov z Mednarodno geografsko unijo (IGU - International Geographical Union) v obliki samostojnega članstva tudi razmislek o prihodnosti. V IGU smo bili dejavni že prej, čeprav posredno prek nekdanje Zveze geografskih društev Jugoslavije. V zadnjem mandatu je bil sedež te zveze v Sloveniji, z njim vred pa tudi sedež t. i. Nacionalnega komiteja za geografijo. V času lanskoletne junijske agresije na Slovenijo je s protestnim kolektivnim odstopom vseh članov obeh teles praktično prenehala obstajati krovna organizacija nekdanjih jugoslovanskih geografskih društev oziroma zvez. Ni pa s tem avtomatično prenehalo članstvo nekdanje "jugoslovanske" geografije v IGU. Kot nas je iz Kanade obvestil generalni sekretar IGU profesor Kosinski bo o novem članstvu Slovenije sklepala šele generalna skupščina na 27. mednarodnem geografskem kongresu letos avgusta v Washingtonu.

Slovenska geografija se v splošnem lahko pohvali, da v povojnem obdobju ni čakala na direktive s kom, kdaj in o čem se sme pogovarjati na mednarodni ravni ter se je krepko povezovala s svetom, kjer in kadar je bilo le mogoče. Nešteto je bilo tako osebnih kot tudi uradnih stikov univerzitetnih učiteljev in kateder oddelka za geografijo FF, geografskih inštitutov in njihovih sodelavcev, v zadnjem času tudi oddelka za geografijo PF v Mariboru s številnimi posamezniki, tujimi univerzami, inštituti in akademijami. Vse to je obrodilo medsebojne obiske, študijska bivanja, ekskurzije, terensko delo, predavanja, simpozije, skupne publikacije in še marsikaj. Teh stikov je toliko, da bi jih težko vse zabeležili in se nam zato preteklega povezovanja s svetom ni treba sramovati. Zato je formalno članstvo v različnih mednarodnih organizacijah, ki ga sedaj pridobivamo, samo dodatna potrditev dosedanjega ugleda slovenske geografije.

V povojnem času smo tudi po zaslugi profesorja llešiča in nekaterih njegovih naslednikov slovenski geografi razvili najvidnejše mednarodno sodelovanje, zlasti na področjih kot so geografija krasa, agrarna in populacij-

ska geografija, transformacija urbanih naselij, agrarna izraba tal, geografija podeželja in gorskih območij, problematika Jugovzhodne Evrope, varstvo okolja itd. Težo organizacije različnih simpozijev so nosile in spoznale prav vse slovenske geografske ustanove, nekatere seveda bolj kot druge. Pri tem je bilo aktivno udeleženo Geografsko društvo Slovenije oziroma sedanja ZGDS in njena "znanstvena komisija".

Mednarodnih stikov bomo tudi v prihodnosti verjetno imeli toliko, kolikor jih bomo hoteli in predvsem zmogli. Zanesljivo jih bo še več kot doslej in dobili bodo nove dimenzije in vsebino. Na pobudo Institute of British Geographers se obeta boljše povezovanje evropske geografije.

Slovenija ostaja zanimiva tudi kot območje raziskovanja tujih geografov različnih usmeritev ob pogoju dovolj svobodnega gibanja po terenu brez togih omejitev, tudi pri uporabi kart. Slovenski geografi se lahko uveljavimo tudi v geografskem raziskovanju tujih območij in problemov, za kar so obet čedalje pogostejša "potovanja" slovenskih geografov v gorska, kraška, tropska in celo oceanska območja. Naša nekoliko ozka srednjevropska usmerjenost nas tudi ne bi smela odvrniti na primer od delovnega obiska v poljski raziskovalni postaji na Špicbergih, kamor smo resno vabljeni. Čas je, da pridemo tudi na ta način do geografskih informacij iz prve roke, ker imajo največjo vrednost. Šele pred kratkim smo spoznali mik slabo raziskanih dinarskih gorskih območij, ki jih imamo takorekoč pred nosom.

Ne izkoriščamo še dovolj mednarodnih fondov, kot so Tempus in Erasmus, za financiranje različne študijske izmenjave študentov in profesorjev. Zgled za samostojnost na področju navezovanja mednarodnih stikov so v tem pogledu študenti geografije z aktivnim delom v evropski zvezi študentov geografije EGEA.

Čeprav na koncu omenjamo v tej zvezi tudi našo šolsko geografijo, ta prav tako nujno potrebuje čim bolj intenzivne mednarodne zveze, da se otresemo pretirane avtarktičnosti in tradicionalnosti iz preteklosti.

KRIŠTOF KOLUMB

Karel Natek

UDK 910.4(091):929 Kolumb K.

KRIŠTOF KOLUMB

Karel Natek, mag., Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka 13, 61000 Ljubljana, Slovenija

Ob 500-letnici prihoda Krištofa Kolumba v Novi svet se moramo, žal, tega dejanja spominjati predvsem kot ene največjih katastrof v zgodovini človeštva. Sprva eksotični odnosi s "primitivnimi" domačini so se v nekaj letih sprevrgli v uničenje visokih kultur Srednje in Južne Amerike ter v izkoreninjenje rdeče rase. Odličen kot pomorščak, je Kolumb v vlogi prvega podkralja "Indije" povsem zatajil in z napačnimi ukrepi odprl to tragično poglavje človeške zgodovine.

UDC 910.4(091):929 Kolumb K.

CHRISTOPHER COLUMBUS

Karel Natek, M.Sc., Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gosposka 13, 61000 Ljubljana, Slovenia

Five hundred years after the arrival of Columbus into the New World we had to consider this event as the beginning of one of the greatest catastrophes in the history of mankind. Exotic contacts with native people changed a few years later into the destruction of Central and South American civilisations and eradication of Indians. Great as a navigator Columbus failed in ruling as the first vice-roy of "India" and his wrong decisions opened this tragic chapter of human history.

Splošno sprejeto dejstvo je, da Krištof Kolumb sploh ni bil prvi predstavnik Starega sveta v Ameriki. Če pustimo ob strani legende o drznih feničanskih pomorščakih, ki naj bi zahodno od Afrike pluli "preko roba sveta in prispeli na otok ogromnih razsežnosti," ali o irskem menihu Sv. Brendanu, ki naj bi v 6. stoletju zahodno od Irske priplul do "obljubljene dežele svetnikov," so bili tam pred Kolumbom Vikingi morda že v 9. stoletju. Zanesljivo je bil tam Leif Eriksson, ki je leta 1002 odplul z Grenlandije proti jugozahodu: "Potem ko je dosegel obalo in plul nekaj časa proti jugu, se je za nekaj dni izkrcał v Marklandu, kar pomeni gozdnato deželo... Naprej proti jugu je našel bolj gostoljubno deželo, pokrito z gozdovi in bujnimi zelenimi pašniki ter obiljem rib, kjer je uspevala vinska trta. Deželo je imenoval Vinland in se mu je zdela tako primerna, da je prezimil na kraju, ki ga je imenoval Leifsbudir. Naslednjo pomlad se je vrnil na Grenlandijo s tovorom lesa in grozdja" (6, 8).

V primerjavi z usodnim prihodom Krištofa Kolumba v Ameriko pred natančno 500 leti so bili ti stiki med Starim in Novim svetom skoraj brez posledic. Na žalost pa so bile tokratne posledice veliko hujše; tudi po Kolumbovi zaslugi so se prijateljski odnosi z domačini kmalu spremenili v katastrofo.

KOLUMB IN POT V INDIJO PROTI ZAHODU

Kolumb je sam večkrat trdil, da je plemenitega izvora in da je bil eden njegovih prednikov admiral, vendar zato ni nobenih dokazov (slika 1). Njegov sin Ferdinand je celo trdil, da je oče študiral na univerzi v Paviji, vendar tudi tam ni ničesar, kar bi to potrjevalo. O njegovem plemenitem izvoru dvomijo tudi zato, ker je znal Kolumb vztrajno in prepričljivo lagati, kadar mu je to koristilo, kar je bilo zlasti očitno ob lastnem poveljevanju uspehov prvega potovanja v Ameriko (6, 12).

V mladih letih je Kolumb kot tkalski vajenec in trgovski pomočnik svojega očeta Domenica pogosto plul po Sredozemskem morju (4, 5). Leta 1476 je kot brodolomec prišel v Lizbono, kjer je bil njegov brat Bartolomeo znan knjigarnar in izdelovalec kart. Leto kasneje je bil v Angliji, na Irskem in na otoku Tile (t.j. Island), kjer je verjetno slišal zgodbe o vikinških potovanjih v Ameriko in morda se mu je takrat porodila misel o potovanju v Indijo in na Kitajsko proti zahodu, misel, ki ga je povsem obsedla in preusmerila njegovo življenje. Po tem potovanju se je pridružil bratovemu podjetju v Lizboni, kjer si je ob trgovini s knjigami močno popravil skromno znanje

iz otroštva. Kot prijetnemu in v družbi priljubljenemu tujcu se mu je uspelo poročiti v ugledno plemiško rodbino Moñiz, ki so bili guvernerji otoka Porto Santo pri Madeiri.

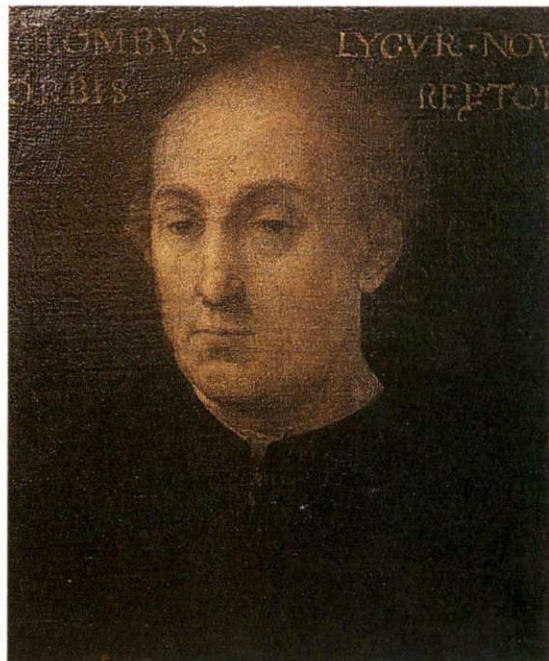
Tam, na robu neznanega oceana, je verjetno dokončno dozorela njegova zamisel o plovbi proti zahodu, še zlasti potem, ko mu je neki kapitan trgovske ladje na smrtni postelji pripovedoval, kako so jih vzhodni vetrovi po osemindvajsetih dneh prignali do neznanih otokov, kjer so živeli goli domorodci.

Kolumbova zamisel o zahodni poti v Azijo, ki ga je po ženini smrti leta 1483 povsem obsedla, je temeljila na napačni oceni obsega zemeljske krogle, ki je bil približno za tretjino podcenjen. Na osnovi teh napačnih predpostavk je izračunal, da je do otokov pred obalo Kitajske samo 750 lig (1 liga = 5920 m). Portugalski kralj Ivan I. je navidezno odklonil Kolumbov predlog, vendar pa je od njega izsilil toliko podatkov, da je na skrivaj poslal več odprav proti zahodu, ki pa so prehitro odnehale.

Leta 1484 je na hitro zapustil Portugalsko, po mnenju nekaterih zaradi gneva do prevarantskega kralja, po mnenju drugih pa zaradi zoprnih upnikov in začel prepričevati španska vladarja Izabele Kastilsko in Ferdinanda Aragonskega za podporo pri tem podvigu. Ker je bila Španija tedaj zapletena v vojno proti Mavrom, je trajalo celih osem let, preden jih je Kolumb uspel prepričati. Predvideni stroški odprave so bili pravzaprav majhni (okrog 13 000 USD v današnji valuti) in bi jih zmogel vsak večji trgovec, toda Kolumbu je šlo tudi (ali predvsem) za slavo. Vsi so se zgražali, ko je Kolumb zahteval še admiralski naslov ter naslov podkralja vseh osvojenih ozemelj zase in za svoje naslednike, neobdavčeno desetino vseh dohodkov iz teh dežel, sodno pravico nad temi deželami in pravico osminskega deleža kapitala v vseh naslednjih odpravah ter osmino dobička (6, 34), toda vladarja sta mu v celoti ustregla.

VELIKI USPEHI PRVEGA POTOVANJA

Na prvo potovanje je odplul Kolumb 3. avgusta 1492 iz pristanišča Palos v južni Španiji. Potovanje od Kanar-

Slika 1: Krištof Kolumb (1451? - 1505). Od številnih Kolumbovih portretov je tale verjetno najbolj verodostojen, saj se pousem sklada z opisom Kolumbovega sina Ferdinanda. Živel je v času velikih zgodovinskih sprememb ob višku renesanse v Evropi, ko je portugalski kralj Henrik Pomorščak, z iskanjem poti v Indijo vzdolž afriške obale, odprl vrata iz srednjeveške Evrope v neznano (6).

skih otokov do "Indije" je potekalo v idealnih razmerah in je trajalo samo 36 dni.

V noči s četrtega na petek se je 12. oktobra "dve uri po polnoči pred njimi prikazalo kopno, oddaljeno kakšni dve ligi (okrog 12 km) stran od njih. Zmanjšali so jadra... in počasi pluli naprej, čakajoč na nov dan, ko so dosegli majhen otok, ki se v jeziku Indijancev imenuje Guanahani. Kmalu zatem so videli gole ljudi in admiral je šel na kopno (slika 3)... (7, 23). Sledila je ceremonija osvajanja otoka za špansko krono,

ki so ga sprva boječi domačini opazovali le od daleč.

Prvi stik z njimi je bil zelo prijateljski in Kolumb ga je v svojem dnevniku opisal takole: "Da bi nam bili prijateljsko naklonjeni, ker sem vedel, da so to ljudje, ki jih moramo pridobiti za našo sveto vero z ljubeznijo in ne s silo, smo dali nekaterim med njimi rdeče klobuke in steklene bisere, ki so si jih obesili okrog vratu in mnogo drugih stvari majhne vrednosti. Nad tem so se zelo veselili in so postali tako prijateljski, da smo se vsi čudili." (7, 23). Kako hitro so domačini spoznali, da jih niso obiskali bogovi!

Tudi na ostalih otokih, ki ležijo v južnem delu današnjih Bahamskih otokov, so se ponavljali podobni prizori. Kolumbov dnevnik je poln navdušenih opisov novih krajev in ljudi in admiral ni skrival navdušenja nad njimi. Ko si je na Fernandini (Long Island) vzel dve uri časa za sprehod, je zapisal v dnevnik: "V tem času sem se sprehajal med drevesi, ki so mi nudila najlepši prizor, kar sem jih videl doslej; zdela so se mi ravno tako zelena kot andaluzijska v mesecu maju, in vsa ta drevesa so tako različna od naših kot dan od noči, in ravno tako njihovi sadeži in trave in kamni in vse drugo..." (7, 34). Prav tako navdušen je bil nad prebivalci: "Ta kralj in vsi drugi so bili goli, kot so jih rodile matere, tudi ženske, brez sledu sramežljivosti. To so bili najlepši moški in ženske, ki so jih našli doslej, tako zelo lepi, da, če bi bili oblečeni in zaščiteni pred soncem in vetrom, bi bili skoraj tako beli kot ljudje v Španiji, kajti ta dežela je zelo hladna in najboljša, kolikor jih lahko opiše jezik..." (7, 100) "... in vsi ti ljudje so tako izredno prijaznega obnašanja in imajo blage glasove... in vsi so, moški in ženske, precej visoki in ne črni." (7, 119).

Odkritja prvega potovanja so se končala v noči s 25. na 26. december 1492, ko je admiralska ladja Santa María zaradi nepazljivosti nočne straže nasedla na koralni greben. V bližini indijanske vasi so zgradili majhno naselbino La Navidad, kjer je ostalo 39 članov posadke, admiral pa je s preostalo ladjo Niño odplul proti domu.

Kralj in kraljica sta po povratku

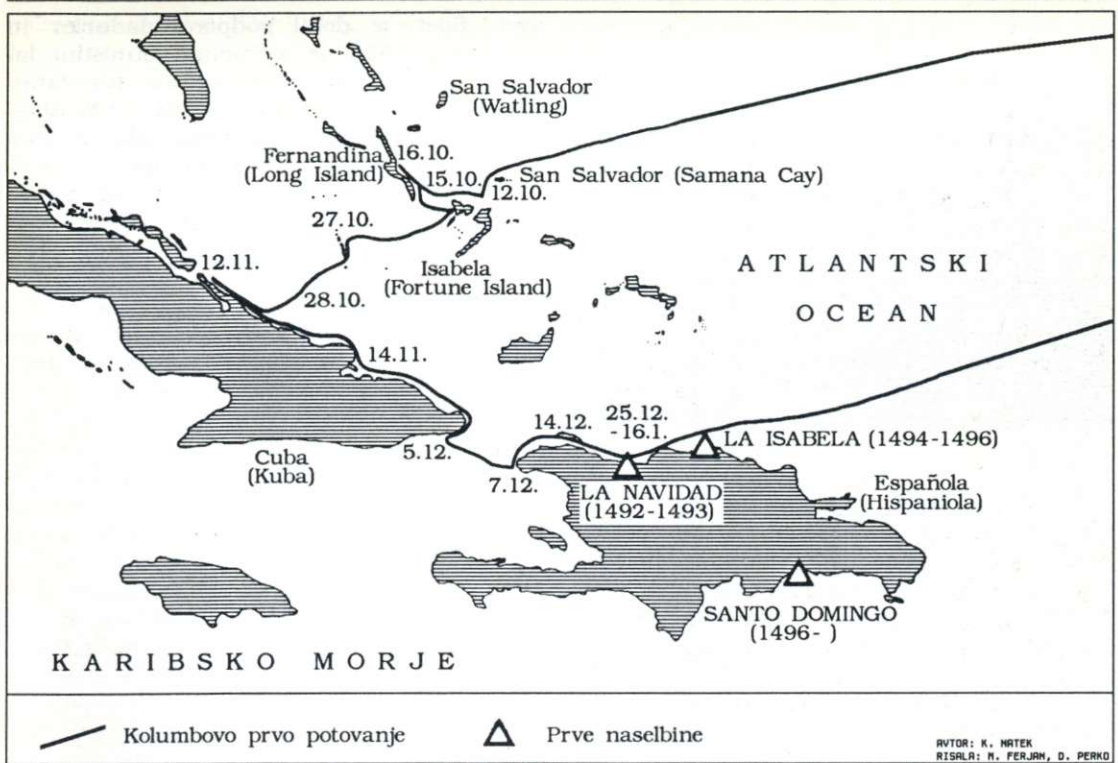
iz Amerike sprejela Kolumba v Barceloni z velikim pompom in ob prisotnosti celotnega dvora. "Ko je prihajal, sta Ferdinand in Izabela vstala s prestolov in ga pozdravila, on pa je pokleknil in jima poljubil roki. Povabila sta ga, da sede poleg njunega sina Ivana, on pa jim je pokazal svoje Indijance in druge stvari, ki jih je prinesel iz "Indije", jim obširno pripovedoval o potovanju in odkritjih. Pozneje je bila zahvalna maša in to noč je Kolumb prespal na dvoru kot kraljevski gost po nedvomno največjem dnevu svojega razburjljivega življenja." (6, 61).

KOLUMB KOT NEUSPEŠEN VLADAR IN ZAČETKI SPOROV Z INDIJANCI

Zaradi nevarnosti portugalske konkurence je bilo treba zelo pohiteti z naslednjo odpravo, ki je bila veliko večja od prve. 25. septembra 1493 je iz Cádiza odplulo 17 ladij s 1200 mornarji in naseljenci (5, 54).

Pred La Navidad so prispeli 27. novembra zvečer in niso mogli v temi zapluti v zaliv. Ustrelili so s topom, vendar ni bilo odgovora. Naslednje jutro so našli naselbino požgano in v ruševinah. Vaščani so govorili, da so jih napadli Indijanci z nekega drugega otoka, vendar pa se je kasneje izkazalo drugače. Kmalu po Kolumbovem odhodu posadka ni več hotela ubogati poveljnika Diega de Harane in so si začeli na silo prilaščati domače ženske in zlato. Nekoč so se spopadli med seboj zaradi plena, pri čemer je bil eden ubit, in so se razdelili v dve sovražni skupini. Ena od teh skupin, enajst mož, je odšla ropat na ozemlje sosednjega poglavarja Caonabója, kjer so nastopali s takšno krutostjo, da so jih Indijanci napadli iz zasede in vse pobili. Nekaj noči kasneje so napadli tudi La Navidad, presenetili Špance v spanju in pobili vse do zadnjega.

Zaradi neprimerne lege, predvsem pa zaradi sovražno razpoloženih domačinov, se je Kolumb umaknil in približno sto kilometrov vzhodnje ustanovil novo naselbino La Isabela (1). Tam je nastopil svojo službo guvernerja, vendar se je izkazal za zelo slabega voditelja. Namesto da bi ostro ukrepal proti pustolovskim delomrznežem in lumpenpro-

Slika 2: Kolumbovo prvo potovanje med antilskimi otoki.

letariatu, ki ga je pripeljal s sabo, je zastopal stališče svetosti španskih življenj in kruto nastopal proti Indijancem in svojim nasprotnikom. Organiziral je več kazenskih odprav v notranjost, kjer so uničevali uporniške indijanske vasi in v tisočih odpošiljal domačine kot sužnje v Španijo. V letu dni mu je tako uspelo pokoriti celo Hispaniolo in zdesetkati Indijance Taino, preostalim pa je naložil velike dajatve. Vsak odrasli domačin je moral vsake tri mesece oddati tri unče (okrog 90 gramov) zlatega prahu oziroma 25 funtov bombaža, kjer ni bilo zlata (6, 76). Kljub številnim "obetavnim" najdiščem zlata v rečnem pesku v notranjosti Hispaniole, pa se Kolumbove sanje o zlategem bogastvu niso uresničile.

Govorice o slabem Kolumbovem vladanju so dosegle tudi španski dvor, od koder so poslali Juana Aguado, ki je prispel v La Isabelo oktobra 1495. Preden se je Kolumb vrnil iz notranjosti, je Aguado že prevzel vse funkcije podkralja, do Kolumba pa se je obnašal tako so-

vražno, da se je le-ta osebno odpravil zagovarjat v Španijo (6, 81).

Medtem ko je spretni Kolumb na španskem dvoru uredil stvari v svoj prid in z velikimi težavami pripravil tretjo odpravo, s katero je na Hispaniolo odpe-ljal pomiloščene kaznjence, je na otoku zavladata popolna zmeda. Prestolnico so preselili v Santo Domingo na južni strani otoka, domačini pa so bili že povsem zasužnjeni in v zelo slabem stanju zaradi krutega ravnanja in evropskih bolezni, v jugozahodnem delu otoka pa je gospodaril odpadnik Roldán. Kolumba je mučil artritis in vnetje oči, z leti pa je sprejemal vse več neprimernih odločitev. Namesto da bi Hispaniola dajala bogate zaklade, je Kolumb od Španije zahteval vedno več ladij in opreme, namesto bogatih povratnikov pa so se v Španijo vračali obubožani in izčrpani ljudje, ki so se javno zgražali nad vladanjem treh bratov Kolumbov.

Španskima vladarjema je dokončno prekipelo, ko je leta 1500 prispe-

Slika 3: 12. oktober 1492. Kolumb se izkrca na otoku Guanahaní in ga poime-
nuje San Salvador. Še vedno ni povsem
jasno, kateri od bahamskih otokov je
bil to. Vrsto let so na osnovi navedbe iz
Kolumbovega dnevnika "Sredi njega (oto-
ka) je zelo veliko jezero..." menili, da
je to otok Watling, novejša proučevanja
pa kažejo, da je bil to Samana Cay (3),
150 km južneje (6).

la v Španijo ladja izčrpanih sužnjev, med katerimi je bilo veliko mladih deklet z majhnimi otroki, in na Hispaniolo sta poslala Francisca de Bobadillo, da vzpostavi red v novih deželah. Le-ta je aretiral celo trojico, zbral dokaze proti njim in jih vklenjene odpeljal v Španijo. Toda kralj in kraljica sta Kolumbu ponovno odpustila in mu vrnila vse imetje in vse naslove, razen naslova podkralja.

Takšna odločitev je bila za Kolumba nekakšno olajšanje, saj je spet začel razmišljati o novih odkritjih, tokrat o morskem prehodu nekje med Kubo in Trinidadom, koder bi lahko priplul do Indije in se po poti Vasca da Game vrnil v Španijo kot prvi človek, ki bi objadral svet. Spet je dobil podporo vladarjev in 11. maja 1502 je s štirimi manjšimi ladjami odplul na svoje zadnje potovanje.

Takšna odločitev je bila za Kolumba nekakšno olajšanje, saj je spet začel razmišljati o novih odkritjih, tokrat o morskem prehodu nekje med Kubo in Trinidadom, koder bi lahko priplul do Indije in se po poti Vasca da Game vrnil v Španijo kot prvi človek, ki bi objadral

svet. Spet je dobil podporo vladarjev in 11. maja 1502 je s štirimi manjšimi ladjami odplul na svoje zadnje potovanje. Sredi poletja so prispeli v današnji Honduraški zaliv in od tam raziskovali obalo proti jugu vse do Panamskega medmorja. Tam so našli veliko zlata, ko pa so poskušali zgraditi naselbino, so se spopadli z domačini in so morali oditi.

Čeprav sta mu kralj in kraljica prepovedala dostop na Hispaniolo, se je Kolumb namenil tja, vendar so zgrešili pot in pristali na Jamajki. Ker so imeli zelo poškodovane ladje, so poslali nekaj mož s čolnom po pomoč na Hispaniolo, vendar se tam zaradi popolne anarhije ni nihče zmenil zanje. Tudi na Jamajki so se jih domačini po nekaj mesecih naveličali in jim niso več hoteli dajati hrane. Tedaj je Kolumb uporabil znani trik z luno, saj je vedel, da bo 29. februarja 1504 lunin mrk. Zagrozil jim je, da jim bo vzel luno, njeno izginjanje z neba pa jih je povsem prepričalo v božansko moč belih prišlekov.

Šele po letu dni prisilnega bivanja na Jamajki jih je rešila ladja s Hispaniole, od koder se je Kolumb vrnil v Španijo 7. novembra 1504.

Njegov povratek v Španijo 7. novembra 1504 je bil povsem neopazen. Ljudje so pozabili na slavnega admirala, na dvoru pa je bil "samo dolgočasen starac, ki mu spet ni uspelo uresničiti obljub in ni zaslužil nobene pozornosti več", kraljica Izabela, ki mu je bila naklonjena celo življenje, pa je bila na smrtni postelji (6, 125).

Kolumb je s pomočjo sina Diega, sam je bil izčrpan in bolan, poskušal doseči uresničitev danih privilegijev pri kralju Ferdinandu, vendar povsem brez uspeha. To je še pospešilo njegovo hiranje in 19. maja 1505 je umrl v krogu svojih treh sinov in najzvestejših prijateljev v Valladolidu, kjer so ga tudi pokopali. Kasneje so ga prestavili v samostan Las Cuevas pri Sevilli, leta 1536 pa so ga prenesli v katedralo v Santo Domingo (Dominikanska republika). Toda njegovi ostanki tudi tam niso našli miru. Ko so leta 1795 prepustili Hispaniolo Francozom, so jih prenesli v katedralo v Havanu, od tam pa po špansko-ameriški vojni leta 1898 nazaj v Sevillo.

Slika 4: Strah in trepet prijaznih Indijancev, ki jih je srečal Kolumb, so bili strašni prebivalci otoka Caniba. To je bilo bojevito pleme Karaibov, ki so jedli meso pobitih sovražnikov. Španci so jih imenovali Canibales in od tod izvira beseda kanibali (ljudžerci) (6).

ZAKLJUČEK

Seveda ne smemo kriviti samo Kolumba za tragedijo, ki se je začela pred petstotimi leti, saj tudi Portugalski ali kasneje Britanci in Francozi v Severni Ameriki niso ravnali z Indijanci nič lepše. Ta obletnica bi morala biti priložnost za obžalovanje, da Evropa ni bila sposobna prevzeti od visokorazvith kultur ali od preprostejših ljudstev Novega sveta nič drugega kot nekaj koristnih kulturnih rastlin, vse ostalo pa je zavržla kot primitivno. Če pomeni leto 1492 šele začetek novega veka, ali je Evropa pet stoletij kasneje kaj spremenila odnos do "drugačnih"?

1. Deagan, K. 1992: *La Isabela, Europe's first Foothold in the New World*. *National Geographic*, zv. 181, št. 1. Washington.
2. Debenham, F. 1960: *Discovery and Exploration*. London.
3. Judge, J., Stanfield, J. L. 1986: *The Island of Landfall*. *National Geographic*, zv. 170, št. 5. Washington.
4. Lyon, E. 1992: *Search for Columbus*. *National Geographic*, zv. 181, št. 1. Washington.
5. Pennington, P. 1989: *The Great Explorers*. London.
6. Rienits, R. and T. 1989: *The Voyages of Columbus*. London.
7. *The Journal of Christopher Columbus*. New York.

SEJŠELI

Drago Kladnik

UDK 916.96

SEJŠELI

Drago Kladnik, Inštitut za geografijo Univerze, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenija

UDC 916.96

SEYCHELLES

Drago Kladnik, Inštitut za geografijo Univerze, Trg francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenia

Sejšelsko otočje je od leta 1976 neodvisna država, ki jo sestavljajo štiri otoške skupine. Ena je pretežno granitna, preostale pa sestavljajo izključno koralni atoli. Zaradi izoliranosti se je razvil samosvoj rastlinski in živalski svet. Država je zaslovela kot raj za turiste, kar je prineslo napredek, a obenem tudi mnoge razvojne probleme.

Seychelle islands are from 1976 independent state, which is consisted of four different island groups. One of them is mainly of granite, the others are exclusively coral atolls. Because of lasting isolation, many original sorts of flora and fauna have been able to develop. Seychelles are well known as touristic paradise. Tourism has brought a dynamic development, but also a lot of new troubles.

Sejšeli so eno najlepših otočij Indijskega oceana. Imajo pa brez dvoma dva različna obraza. Prvi predstavlja lepota, svežino in skoraj rajsko idiličnost, ki se bohoti na številnih naslovnih prospektov turističnih agencij. Le-te ne lažejo. Pravzaprav je resnica še mnogo lepša kot na papirju. Drugi obraz je spletkarsko in nevarno politično življenje v boju za oblast, ki naj bi omogočila mirno in zadovoljno življenje tamkajšnjemu prebivalstvu.

Površina kopnega je 455 km². Razmerje med vodno in kopno površino je kar 1:1000. Točno število otokov ni natančno opredeljeno. Ocenjuje se, da jih je 115, med njimi 41 granitnih, preostali pa so koralni atoli. Vsi granitni otoki so v polmeru 56 km okrog največjega otoka Mahé (1).

Zgodovina Sejšelov je razmeroma kratka, a pestra. Že v 9. stoletju naj bi otoke poznali Arabci, ki so tudi poimenovali skupino Aldabra. Vasco da Gama je odkril skupino Amiranti. Prva podrobnejša poročila izpričujejo, da so bili z rastlinstvom sicer bogati otoki povsem neobljedeni. Sprva so svoj vpliv razširili Francozi (otoki so dobili ime po kanclerju Ludvika XV. Moreauju de Séchellesu), po francoski revoluciji pa so jih pričeli izpodrivati Britanci. Leta 1814 so dokončno pripadli Veliki Britaniji. V prvi polovici 19. stoletja je bilo ukinjeno suženstvo, kar je povzročilo močnejše doseljeva-

nje. V začetku 20. stoletja so bili precej izolirani od svetovnih dogajanj, od leta 1964 pa so bili bolj ali manj politično samostojni. Z britansko pomočjo je bil vzpostavljen parlamentarni sistem. Neodvisnost je bila proglašena 29. junija 1976 (4). Politični režim je spretno krmaril med interesi velesil, pri čemer se je nagibal k posodobljeni, z zasebno iniciativo obogateni socialistični inačici. Aktivno se bori za vzpostavitev cone miru v Indijskem oceanu (1).

Granitni otoki se vzpenjajo iz dobrih 20 000 km² velike podmorske planote. So hriboviti in se najvišje vzpenjajo v 905 m visokem vrhu Morne Seychellois na Mahéju. Pobočja so razmeroma strma in praviloma gosto porasla, čeprav se pogosto pojavlja razgaljena živalska osnova. Granit je med najstarejšimi kamninami na našem planetu in datira v obdobje predkambrija. Sienit na otoku Silhouette je iz terciarja. Obod okrog otokov tvorijo plasti fosilnih in recentnih koral, ki so zgradile tudi vse koralne otoke (2).

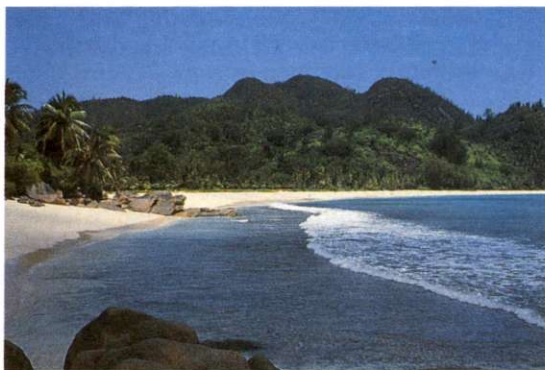
Otočje leži malce južneje od ekvatorja, zato ima razmeroma stalno podnebje. Povprečna letna temperatura je 26,7°C in se preko leta le neznatno spreminja. Relativna zračna vlaga je zaradi močnega izhlapevanja vseskozi visoka (povprečno 80 %). Glavne podnebne spremembe povzročajo različni vetrovi kot posledica spreminjanja lege intertropske

Slika 1: Sejšeli so suverena neodvisna država od leta 1976 in temu primerno imajo tudi vse attribute, ki poudarjajo samostojnost. Sem sodijo nacionalni simboli in lastna valuta - sejšelska rupija, ki je docela konvertibilna. (Foto: D. Kladnik.)

Slika 3: Lepoto mnogih plaž poudarja bogata vegetacija, ki marsikje sega do morske obale. Med drevesnimi vrstami izstopajo ukrivljene kokosove palme in bujne olistane takamake, ki zagotavljajo varno senco. Na fotografiji je plaža Anse Takamaka. (Foto: D. Kladnik.)

Slika 2: Čudovite plaže so ena glavnih turističnih atrakcij, ki jih ponuja otočje. Izrazito belino povzroča droban pesek, ki nastaja ob razpadanju koralnih grebenov. Vmes so veliki kamniti bloki temnega granita, kar stopnjuje kontrastnost. Samo na največjem otoku Mahé je 68 peščenih plaž, med katerimi je ena najlepših Anse Intendance na fotografiji. (Foto: D. Kladnik.)

Slika 4: Med plažami tvorijo obalo bolj ali manj strmi granitni klifi, ki so v neposredni bližini morja razgaljeni v lepo zaobljenih skalah. Na njih se v pasu do meter nad vodo "sončijo" številne majhne ribice, ki se ob bližajoči nevarnosti razbeže z dolgimi skoki v morje in v razpoke med skalami. (Foto: D. Kladnik.)

konvergenca (stika tropskih zračnih mas) preko leta. Značilni sta dve razmeroma različni obdobji: relativno hladnejše in bolj sušno v času prevlade jugovzhodnih pasatov v obdobju med majem in oktobrom ter relativno toplejše in bolj namočeno v času prevlade severozahodnih monsunskih vetrov med decembrom in marcem. Med obema je obdobje skoraj popolnih tropskih kalm (brezveterij), ki ga podnebja nevajeni turisti zaradi visokih temperatur in velike vlažnosti najtežje prenašajo.

Glavnina padavin je v času monsuna, čeprav dežuje preko celega leta. Takrat so deževja bolj pogosta, bolj intenzivna in bolj nenadna. Zaradi orografskih padavin so vzhodni deli otokov praviloma bolj namočeni, prav tako dobijo višji granitni otoki več padavin kot ravninski koralni atoli. V notranjosti Mahéja je preko 3000 mm padavin letno, na Praslinu pa le 1500 mm. Sejšeli leže zunaj poti tropskih ciklonov, zato so hude nevihte redek pojav. Temperatura morja varira med 26°C in 30°C (2).

Dolgo obdobje izoliranosti je omogočilo razvoj življenja v samosvoji smeri, kar se odraža v številnih endemičnih (značilnih le za določena območja) rastlinskih in živalskih vrstah. Zato so Sejšeli laboratorij za proučevanje primerjav med njimi in njihovimi "originalnimi" sorodniki na afriški in azijski celini. Navzočnost posameznih vrst podkrepljuje domneve o nekdanji povezanosti otokov s sosednjim kopnim. In nasprotno, njihova odsotnost potrjuje obdobja nepovezanosti (2).

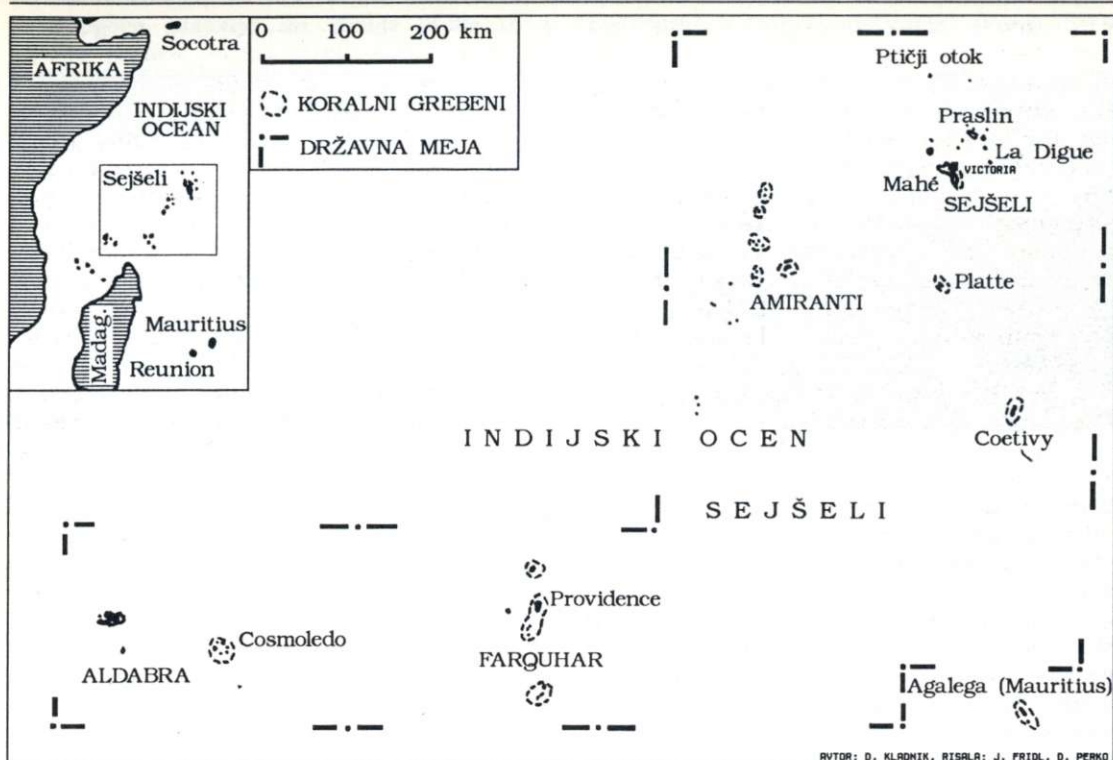
Značilna je skoraj popolna odsotnost avtohtonih sesalcev (izjemi sta temrek in orjaški netopir) ter plazilcev (z izjemo želv, ki pa so izvrstne plavalke). Nekoč so v vodotokih granitnih otokov domovali tudi krokodili in kajmani, vendar jih je človek kmalu iztrebil. Na atolski skupini Aldabra je raj za nekatere živalske vrste, zato jo imenujejo tudi Galapagos Indijskega oceana. Zlasti so znamenite orjaške želve, ki le še tam vztrajajo v naravnem okolju. Med ptičjimi vrstami je 21 takšnih, ki jih najdemo tudi drugod, 13 pa je endemičnih. Glavnina ptičjih kolonij je na koralnih otokih, med katerimi se eden tudi imenuje Ptičji

otok (Bird Island). Najbolj znana endemična vrsta je črna papiga (*Corocopsis nigra* barklyi) na Praslinu (2).

Še bolj zanimiva je rastlinska odeja nasploh. Danes je žal večina rastja degradirana in vidimo pravzaprav preoblikovano drugo generacijo. Prvotno so prevladovala visoka tropska drevesa s sklenjenimi krošnjami vse od obalnega pasu visoko v gorato notranjost. Edini oazi tovrstnega rastja sta se ohranili v narodnem parku Vallée de Mai na Praslinu ter v zavarovanem območju na otoku Silhouette, nekaj malega pa tudi v gorah Mahéja. Danes so sicer številne endemične vrste (81) drugotnega pomena v primerjavi s tistimi, ki jih je sem prinesel človek. Zanimivo je opazovati, kako so se druga drugi prilagodile avtohtone (domače) in alohtone (prinesene) rastline, ki skupaj tvorijo značilne vegetacijske pasove, ki se spreminjajo predvsem zaradi nadmorske višine (2).

Prvi rastlinski pas tvori rastje priobalnega pasu in nižavja, ki sega navzgor do 300 m nadmorske višine. V tej coni so učinki človekovega delovanja najbolj izraziti. Najbolj značilne vrste so kokosova palma (*Cocos nucifera*), mangrove (*Rhizophora mucronata*, *Avicennia marina*), takamaka (*Calophyllum inophyllum*), kasuarina (*Casuarina equisetifolia*), kapucin (*Northea seychellarum*), bois blanc (*Hernandia ovigera*), bois rouge (*Noewormia ferruginea*), banyan (*Ficus benghalensis*), hibiskus in številne druge, med katerimi so pogosti tudi hitrorastoči, načrtno zasajeni nasadi albicije (*Albizia falcataria*), agatija (*Ademantnera pavonina*), flambojanta (*Delonix regia*) in zlasti evkaliptusa. Večina dreves v tem pasu je visokih čez 30 m in ima goste, sklenjene krošnje. Znamenito je visokoraslo drevo Bois de Fer (*Vateria falcataria*), ki zraste čez 60 m visoko.

Vmesni rastlinski pas je na nadmorski višini med 300 in 600 m. Zanj je značilno obilje rastlinskih vrst – glavnina tistih iz nižinskih območij, ki pa se jim pridružijo orhideje, bambus in cimret ter nekatere vrste dreves, značilne za najvišji pas. V povprečju drevesa dosežajo višino 18 m. Najbolj značilni predstavniki so Colophante (*Soulomea terminaloides*), Billimbi maron (*Colea seychella-*

Slika 5: Geografski položaj Sejšelskega otočja.

rum), Bois Merle (*Aphoia seychellarum*) in *Vacoa Parasol* (*Panedanus hornei*).

Vzpetine z več kot 600 m nadmorske višine omogočajo prisotnost zgornjega rastlinskega pasu, tipičnega oblačnega gozda, ki uspeva v pogojih prevladujoče megle, velike namočenosti, pomanjkanja svetlobe in nekoliko nižjih temperatur. Povprečno višina dreves ne presega 13 m. Najbolj značilni predstavniki so kapucin, majhna palma *Latanier Haubon* (*Roscheria melanochaetes*), bois rouge in kasant (*Timonius seychellensis*). Ta pas je človek med vsemi še najmanj preoblikoval.

Prava poslastica za ljubitelje rasti pa je *Coco de mer* (*Lodoicea maldivica* / *Lodoicea seychellarum*), o katerem so se spletle pravcate legende. Srednjeveški pomorci so bili dodobra presenečeni, ko so naleteli na čudne, velike sadeže, ki niso rasli v deželah, kamor so pripluli. Le od kod so jih dobili domačini? Dejstvo, da so bili naplavljeni na tamkajšnje obale, je skrivnost poglabljalo. Največ so

jih našli na vzhodnih obalah Indije ter Ceylona, na Maldivih (ime!) in celo na obalah Indonezije. Porajalo se je vprašanje, le kje na Zemlji ti sadeži uspevajo. Ena od razlag je bila, da gre za sadež orjaškega podmorskega drevesa, ki so ga poimenovali *Coco de mer* - Morski kokos. Zaradi redkosti je imel visoko ceno in z njegovim prekupčevanjem so se ukvarjale tudi nekatere kronane glave. Danes so sadeži predmet turistične ponudbe in dosejajo vrednost okrog 200 USD. Vlada dovoljuje letno žetev 3000 sadežev. Zaradi krčenja se je število palm močno zmanjšalo in je danes le še okrog 4000 dreves v osrčju otoka Praslin. Razmnoževanje v druge dele sveta so onemogočili.

In v čem je skrivnost Morskega kokosa? Rastlina rase izredno počasi. Kaljenje traja tri leta, doba dozorevanja pa nadaljnjih 7 let. Palma dobi prve plodove šele po 25-tih letih in ne doseže polne velikosti vse do starosti 1000 let. Sadeži so težki do 20 kg in kot takšni najtežji na svetu. Teža je tista ovira, ki

Slika 6: Eno izmed sejšelskih čudes je Coco de mer. Med vsemi 80-imi endemičnimi rastlinskimi vrstami je najbolj znana. V naravi uspeva le na otoku Praslin, le nekaj dreves pa je tudi na bližnjem otočku Curieuse. Do 20 kg težki sadeži so največja semena na svetu. Primerek na fotografiji je iz botaničnega vrta v Victoriji. (Foto: D. Kladnik.)

Slika 8: Glavnina poselitve je osredotočena v priobalnem pasu. Bogat sloj prebivalstva zaseda najlepše lokacije, kjer so zrasle čudovite vile, ki se arhitektonsko izredno dobro ujema z okolico. V ozadju je otok Silhouette, za katerim zahaja sonce, kar poudarja njegovo silhueto na obzorju (ime!). (Foto: D. Kladnik.)

Slika 7: Glavno mesto Sejšelov je Victoria, ki skupaj s predmestji šteje 25 000 prebivalcev. V njej torej živi več kot tretjina prebivalstva države. Ima tudi značilno poslovno četrt z mnogimi bankami in trgovinami. Stolp z uro je bil zgrajen leta 1903, ko so Sejšeli postali britanska kronska kolonija in je kopija sicer večjega originala v Londonu. (Foto: D. Kladnik.)

Slika 9: Za potrebe izboljšanja prehranske samooskrbe (18 % vrednosti uvoza predstavlja hrana) je bilo osnovanih več velikih državnih posestev. 650 je tržno usmerjenih kmetij, več tisoč pa je drobnih samooskrbnih posestev, med katerimi približno polovico upravljajo polkmetje. Ena od takšnih mini kmetij je na fotografiji. (Foto: D. Kladnik.)

onemogoča širjenje na druge otoke in v druge predele sveta. Zreli sadeži potonejo v vodi kot svinec in jih zato morski tokovi ne morejo prenašati naokrog. Morska voda kmalu uniči njihovo plodnost in pozne, ko jedra kot orehi ponovno priplavajo na površje, niso sposobna za razmnoževanje (4), morski tokovi pa samo take lahko prenašajo naokrog.

Sejšeli imajo dobrih 67 000 prebivalcev (na Mahéju jih živi 57 000 prebivalcev, na Praslinu 4500, na La Digueu 2000, na drugih granitnih otokih skupaj še 400, 250 jih poseljuje otoško skupino Amiranti, na skupinah Farquhar in Aldabra pa je skupaj 150 prebivalcev). Zanimivo je, da na našem planetu nikjer ne naletimo na rasno tako močno integrirano družbo, ko lahko najdemo vsakovrstne barvne odtenke kože, oči in las, ki izvirajo iz mešanja afriških (predvsem bantujskih), evropskih, indijskih, kitajskih in arabskih genov (4).

Družbeni bruto proizvod je v letu 1986 dosegel 3200 USD na prebivalca in je eden najvišjih v Afriki, po definicijah OZN pa se država uvršča v zgornji srednji razred. Sejšeli imajo le malo komercialno dostopnih naravnih virov, bodisi nad morsko gladino bodisi pod njo (izjema je ribje bogatstvo). Le 50 % površja je primerne za kmetijsko izrabo, na Mahéju pa celo samo 10 % (1). To dejstvo je porodilo enega največjih sodobnih razvojnih problemov: zagotoviti zadovoljivo oskrbo s hrano za potrebe domačega prebivalstva in številnih turistov. V preteklosti je morje omogočalo zadovoljivo samooskrbo z ribami, plantaže in njive na kopnem pa dovolj sadja in zelenjave. V novejšem času pa so se kljub povečani pridelavi in večjemu ulovu rib v oskrbi pojavile resne omejitve, zato je potreben uvoz prehranbenih izdelkov, zlasti mesa in mlečnih proizvodov (2). In tako se sklone krog: brez uvoza ni turizma in brez turizma ni uvoza, niti za kritje domačih potreb. Od turističnega zaslužka, ki se letno steče v državno blagajno in predstavlja 60 % celotnega deviznega priliva, se več kot dve tretjini odvajata v obratni smeri za uvoz artiklov za potrebe turistov (3).

Turizem se je začel razvijati razmeroma pozno, a je bil njegov vzpon

meteorski. Danes ustvarja skoraj 50 % družbenega bruto proizvoda, neposredno zaposluje 15 % delovne sile, posredno pa še mnogo več. Začetek razvoja sega v 60-ta leta, vendar se je število gostov sprva štelole v stotinah. Z izgradnjo mednarodnega letališča "Pointe Larue" na Mahéju so se stvari korenito spremenile. K temu je pripomogla tudi pridobitev neodvisnosti (2). Že leta 1972 je obisk dosegel 15 000 gostov, do leta 1979 pa je število naraslo na 80 000, kar je bila najvišja registrirana vrednost doslej (3). Zgrajeni so bili sodobni hoteli, prenovljene in na novo zgrajene so bile ceste, usposobljeno je bilo osebje. Le-to pa je kmalu z zavistjo zrl v bogate, brezskrbne turiste in jih občutilo kot svojevrstne izkoriščevalce (cene so naraščale tudi za domačine), zato je kakovost uslug upadla. Hkrati so se v letu 1979 pojavili politični nemiri, v razvitih deželah pa se je stopnjevala ekonomska kriza, tako da je v letu 1982 obisk upadel na vsega 40 000 gostov (2). Vlada je naglo ukrepala in s tržno usmeritvijo, boljšo ponudbo in z vključevanjem novih partnerjev dosegla vnovično turistično rast. Povprečna doba bivanja je 11,7 dni, zasedenost zmogljivosti pa je 66 % (3). Vlada si vsekozi prizadeva, da naenkrat otokov ne obišče več kot 4000 gostov (na voljo je 3000 postelj). Organizacija bivanja gre v celoti preko osrednje državne agencije, tako da neposredno dogovarjanje turistov s ponudniki prenočitvenih zmogljivosti ni mogoče. Na ta način nadzorujejo zasedenost in goste glede na njihove želje in cenovne zmožnosti ustrezno usmerjajo, a hkrati preprečujejo pojav cenejše konkurence. Zato ne preseneča, da so cene za naše pojme zelo visoke. Prenosišča pod 20 USD ni mogoče dobiti, hrana v restavracijah pa je draga.

1. *Africa South of the Sahara, 1990, London.*

2. *Hildebrand's Travel Guide: Seychelles, 1987, Frankfurt.*

3. *Seychelles in Figures, 1990, Victoria.*

4. *Willox R., 1989, Mauritius, Reunion et Seychelles - a Travel Survival Kit, Lonely Planet, Victoria, Australia.*

O MEGLI IN PADAVINAH NA IDRIJSKEM IN ŠE O ČEM

Igor Šebenik

UDK 551.575/.577(497.12 Idrija)

O MEGLI IN PADAVINAH NA IDRIJSKEM IN ŠE O ČEM

Igor Šebenik, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Trg Francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenija

Članek na poljuden način obravnava klimatske razmere na Idrijskem s poudarkom na primeru stabilnega vremena s temperaturno inverzijo in meglo ter s poudarkom na padavinskih razmerah. Klima na Idrijskem je posebna prav z vidika padavin, značilna so predvsem jesenska deževja in visok sneg, temperaturna inverzija v Idrijski kotlini pa zaradi industrije, topilnice, številnih kurišč in majhne prostornine zraka pod zaporno plastjo predstavlja pomemben vremenski pojav v hladni polovici leta. Podatki so zbrani iz literature, podatkov Hidrometeorološkega zavoda republike Slovenije, anketiranj in lastnih opazovanj.

UDC 551.575/.577(497.12 Idrija)

FOG, PRECIPITATIONS AND SOME OTHER CLIMATIC SPECIFICATIONS OF IDRIJA REGION

Igor Šebenik, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Trg Francoske revolucije 7, 61000 Ljubljana, Slovenia

The article treats climatic situation in Idrija region (west Slovenia) with attention on stable types of weather, temperature inversion and fog in first part and precipitations in second part. Typic situation are rain seasons in autumn and high snow-cover in winter. Datas were collected through literature, public data (Hidrometeorološki zavod, Republic of Slovenia), interwiewing local people and author's experience appearing through his origin from town of Idrija.

V nasprotju z več ali manj stabilno zemeljsko površino drugi del našega vsakdanjega svoda pretresajo dosti bolj spremenljiva dogajanja. Sonce je generator tega spreminjanja. Zrak se mu v svoji lahnosti mora podrežati. Z zapostavljeno nevidnostjo zapolnjuje človeški življenjski prostor in nam daje vreme.

V bližini ekvatorja te spremenljivosti niti ni opaziti; vreme je iz dneva v dan podobno. Iz jasnega jutra se vse bolj oblači in postaja soparno. Popoldne je ploha, proti večeru pa se ponovno zjasni. In tako dan za dnem. Še bolj enolično je vreme v puščavah (npr. Sahara, azijske puščave ali notranost Avstralije), kjer ni oblačnosti in ne dežuje tudi po več let zaporedoma.

Pravo nasprotje je vreme v naših, zmernih geografskih širinah. Zaradi stalnega mešanja s severa prodirajočega hladnega zraka in nasprotnega gibanja toplega zraka nastajajo t.i. **potujoči cikloni**, iz katerih jeder izhajajo vremenske fronte, ločnice med hladnejšim in toplejšim zrakom (3). Cikloni in z njimi fronte se gibljejo v splošni smeri od zahoda proti vzhodu. Čez Slovenijo ali v njeni bližini je le nekaj standardnih poti ciklonov. Pogostejše in pomembnejše so fronte,

ki izhajajo iz ciklonov, potujočih severno od Alp. Direktno gibanje ciklonov preko našega ozemlja preprečujejo Alpe, ki so nekakšna pregrada. Predvsem v hladni polovici leta, ko hladni zrak prodira nižje v Evropo, nekateri cikloni uspejo prodreti ob zahodnem robu Francoskih Alp v Sredozemlje (8). Ob nadaljnjem gibanju proti vzhodu in morebitnem ojačanju lahko povzročajo pri nas močne padavine. Posebno značilen je t.i. Genovski ciklon, ki se močno razvije v Genovskem zalivu. Sploh so topla morja predeli, kjer nastane največ ciklonov. Severni Atlantik je zaradi toplega Zalivskega toka iz južnejšega dela oceana tudi tako morje. Na podlagi izmerjenih temperatur Zalivskega toka temeljijo dologoročne napovedi vremena v Evropi (11). Obdobja stabilnejšega vremena med prehodi front in ciklonov so posledica toplega in suhega zraka v višinah, kjer nastajajo padavine, to je na višinah nekaj km. Topel zrak preprečuje navlaženje zraka in nastanek oblakov in padavin. Večja območja s tako navpično razporeditvijo zraka imenujemo anticiklone (3).

Jeseni in pozimi smo večkrat presenečeni, ker je kljub toplemu zraku v višinah, o katerem govorijo na radiu

in TV, vreme kaj čemerno, megleno, pa še droben dež prši. Ta pojav ni več odvisen od splošnega kroženja zraka nad Evropo, ampak je posledica lokalnih vremenskih razmer. Zemeljska površina in s tem zrak tik nad njo se ponoči ohlaja. Pozimi so noči dolge. Hladen zrak je težji in zato polzi po pobočjih navzdol in zastaja v nižjih, konkavnih (vbočenih) oblikah reliefa, kot so kotline, doline, pa tudi obsežne ravnine. Ta proces teče nemoteno le, če je ozračje dovolj mirno. Ko se zrak že precej ohladi, pride do izločanja meglenih kapljic in nastanka megle. Če je megla dvignjena, torej če ne sega do tal, govorimo o nizki oblačnosti (3). Megla lahko ostane na kraju nastanka, ali pa se širi iz večjega jedra: npr. v doline zahodne Slovenije pride megla ali nizka oblačnost večkrat iz Furlanske nižine in Primorja, kjer po nekaj dnevih ugodnih vremenskih razmer nastane obsežno megleno morje. Zgodi se, da počasi napreduje po dolini Idrijce in doseže Cerknjo, Idrijo pa kak dan pozneje ali pa sploh ne (5). Planincem ali bolj vnetim smučarjem so taka vremenska stanja bolj poznana, saj je, ob istočasnem oblačnem vremenu v dolini, v gorah prav lepo, jasno vreme. Tak neosamljen primer je bil tudi zadnje dni leta 1986, ko je nekaj neustrašnih smučarjev na Črnem vrhu nad ta dan zameglejenim Cerknim (1300 n. v.) uživalo v prekrasnem jasnem vremenu s čudovitim razgledom od morja do Julijcev in se čudilo pomladanski temperaturi: $+10^{\circ}\text{C}$ v senci. Ta isti dan je temperatura v Idriji dosegla komaj $+4^{\circ}\text{C}$, kjub temu, da se je oblačna plast deloma pretrgala (5). Takemu vremenskemu stanju pravimo **temperaturna inverzija** ali **temperaturni obrat**, saj je, v nasprotju s povprečjem, temperatura v višjih predelih višja kot v nižjih (3). Ob jasnih jutrih je tako stanje zelo pogosto. Dokazov za to je več: v Idriji (340 m n. v.) je povprečno na leto 10 dni z minimalno dnevno temperaturo pod -10°C in okoli 100 dni z minimalno temperaturo pod lediščem, v Novakih (650 m n. v.) pa so le 2 do 3 dnevi s temperaturo pod -10°C in 90 dni s temperaturo pod lediščem (6). Značilno je tudi, da je plast nizke oblačnosti poleti tanjša in nižja kot pozimi. To se vidi

tudi s slike 1 z mesečnim razporedom megle v Idriji in na Vojskem (1100 m n. v.). Poleti na Vojskem skoraj ni megle ali nizke oblačnosti (12). Včasih ob jasnem vremenu (npr. z Gor nad Idrijo) vidimo v Idrijski kotlini več vodoravnih plasti dima (9). Vsaka taka vodoravna lisa ali ploskev predstavlja bolj ali manj izrazito **zaporno plast**, to je mejo med hladnim zrakom pod njo in toplejšim zrakom nad njo. Dvig zraka je skozi tako zaporno plast onemogočen. Hladen zrak v kotlini praktično nima izhoda in govorimo o jezerih hladnega zraka. V Idrijski kotlini je prostornina zraka pod povprečno višino zaporne plasti, ki je na dobrih 600 m n. v., le okoli $0,3\text{ km}^3$ (10). S širjenjem mestne naselitve in večanjem industrijskih zmogljivosti se pojavlja pereče vprašanje kakovosti zraka pod tako zaporno plastjo. Kvaliteto dostikrat izražamo s količino, oziroma koncentracijo plina SO_2 (žveplov dioksid), čeprav ta plin ni edini nevaren za človeka in naravo. Zakon o najvišjih dovoljenih koncentracijah SO_2 v zraku v Sloveniji označuje urno mejno koncentracijo 350 mikrogramov SO_2 na m^3 , mejno celodnevno koncentracijo 125 mikrogramov SO_2 na m^3 in kritično urno koncentracijo 1050 mikrogramov SO_2 na m^3 . Meritve so pokazale, da presežejo najvišje urne vrednosti SO_2 v nekaterih najbolj onesnaženih slovenskih krajih (Maribor, Šoštanj, Ljubljana, Ravne...) tudi 2000 mikrogramov SO_2 na m^3 , v Zasavju pa še več. V dnevnem časopisju (Delo, Dnevnik...) je v hladni polovici leta objavljeno vsakodnevno poročilo o onesnaženosti zraka na 8 merilnih postajah v Sloveniji.

Vdihavanje takega zraka ima za človeka negativne posledice na dihalne organe, poveča se tudi možnost raznih alergij in splošne slabosti. Ugotovljeno je, da so daleč najbolj nevarni t. i. **šoki onesnaženja**, ki nastanejo zaradi življenjskega ritma naše civilizacije. To je čas, ko vsi zakurimo (zjutraj, zvečer) in čas prometnih konic. Pri proučevanju propadanja gozdov je bilo ugotovljeno, da nekaj večurnih šokov povečane onesnaženosti že pusti trajne posledice na drevesih in kasnejše zmanjšanje onesnaženja drevesu občutno ne pomaga več.

Take so nevšečnosti, ki nas pesti-

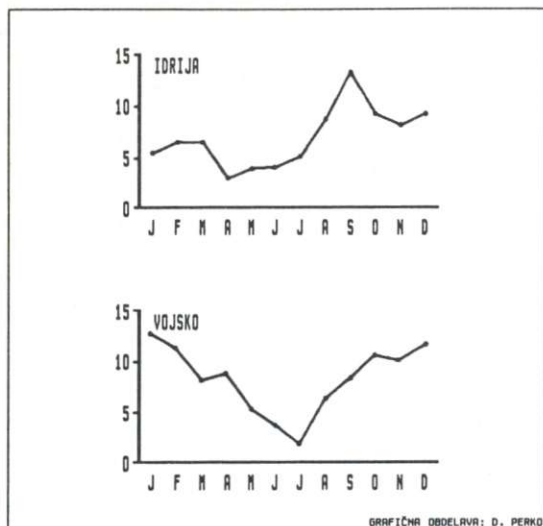
jo ob lepem, stabilnem vremenu. Idrija in okolica so v slovenskem prostoru znani tudi po veliki količini padavin: snega in dežja. Če primerjamo letno vsoto padavin, vidimo, da je predel v okolici gozdarske postojanke Krekovše med dolinama zgornje Idrije in Bele na robu Trnovskega gozda, kjer je preko 3000 l/m^2 padavin v letu, eden izmed štirih najbolj namočenih predelov v Sloveniji. Kraji s podobno količino padavin so le še na Kaninskem pogorju, v južnobohinjskih gorah in vzhodnem robu Snežnika (8). V Alpah taki primeri niso izjema. Podobno je povsod na južnem robu Alp, še posebej pa v francoskih Primorskih Alpah, in pri nas, kjer je pač morje najbližje visokim goram. V alpskih dolinah se lahko pojavljajo hude poplave: novembra 1990 v Savinjski dolini, julija 1987 v dolini Adde v Lombardiji, julija 1985 v Dolomitih... Središnji predeli Alp, kot so notranje avstrijske Alpe ali nekatere doline v Švici (dolini Rone in Rena), so bistveno manj namočeni, kljub temu, da jih obdajajo še višje gore, kot so na robovih Alp. Tak primer je že v Celovski kotlini, kjer je ponekod letno le okoli 800 l/m^2 padavin. Na odvetni, severni strani alpskih grebenov pa se pojavi suh veter, imenovan **fen** (slika 2), (11). Podoben veter pa se, sicer bolj redko, pojavlja pozimi v Sloveniji, če hladna fronta prodira proti Alpam od severozahoda. Takrat so intenzivnejše in dolgotrajnejše padavine na severnem robu Alp, na Bavarskem in Solnograškem, pri nas pa je toplo, sončno in vetrovno, od pričakovanih snežnih padavin, ki naj bi jih prinašala hladna fronta, pa ni niti sledu. Okoliščine so take, da se gorski grebeni v našem alpskem in predalpskem svetu raztezajo nekako v smeri od severozahoda proti jugovzhodu, kar je pravokotno na smer vlažnih in toplih vetrov ob poslabšanju vremena. Ko prodirajoči zrak trči ob tako široke in dolge grebene, se začne prisilno dvigovati. S tem dvigovanjem se ohlaja in ker je bil že pred tem skoraj nasičen z vlagjo, se le-ta začne kmalu izločevati v obliki intenzivnih padavin. Taki pojavi so lokalno omejeni tudi na Trnovski gozd in njegovo zaledje proti severu, to je Idrijsko hribovje (7). Dogaja se, da tu ob prehodu fronte dežu-

je že prej prav zaradi tega vzroka, ne pa le zato ker ležijo ti kraji zahodnejše in jih fronta prej doseže. Zgodi pa se, da so padavine le tam, ali pa da so neprijetno bolj intenzivne kot drugod (12).

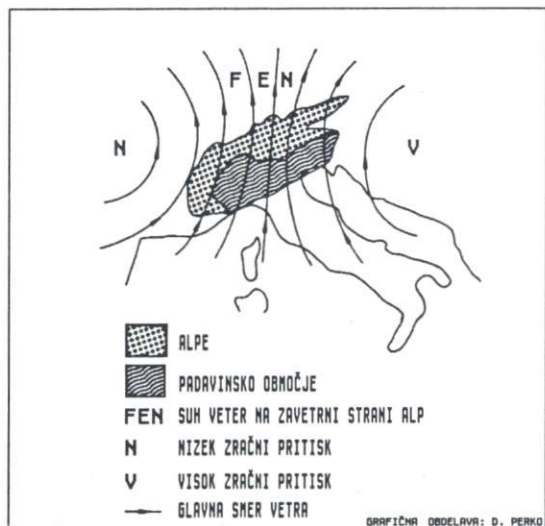
Lokalni pojav močnih padavin je bilo možno določiti tudi na dveh primerih velikih poplav na Idrijskem v letu 1982. Ob junijskih poplavah je med 9. in 13. junijem padlo največ padavin prav v dolini Idrije: Idrija 270 l/m^2 in Idrijska Bela 350 l/m^2 , kar je v obeh primerih več kot je mesečno povprečje za cel junij. Na Vojskem je pa je v teh dneh padlo le okoli 160 l/m^2 padavin. Za časa oktobrske poplave je od 13. do 15. oktobra v Idriji padlo 190 l/m^2 , v Črnem vrhu nad Idrijo, od kjer vode ponikajo in pridejo na dan v kraških izvirih Podroteja in Divje jezero blizu Idrije, pa okoli 150 l/m^2 . Na ostalih okoliških postajah je padlo le okoli 90 l/m^2 , na Cerkljanskem pa le od 60 do 80 l/m^2 (2). To, da je v povprečju na Cerkljanskem manj padavin kot na Idrijskem, je pravzaprav že splošno znano: npr. Cerčno okoli 1700 l/m^2 , Idrija pa 2200 l/m^2 (12). Znano je tudi, da na Idrijskem ob snežnih padavinah zapade več snega kot npr. v Cerknem ali Logatcu (4). V zadnji polovici tega stoletja ohranja rekord v višini snežne odeje sredina februarja 1952 (na Sv. Valentina dan), ko je bilo v Idriji nekaj več kot 2 m snega, v Ljubljani pa 147 cm (1). Dan Sv. Valentina (15. februar) velja med ljudmi za dan, ko so snežne padavine kar pričakovane (seveda, če je zima prava), (1). Po višini snežne odeje sledi 18. januar 1987 z dobrimi 120 cm (2).

Prav tako kot količina padavin upada v oddaljenosti od Trnovskega gozda pogostnost neviht. Na robu Trnovskega gozda je okoli 45 neviht v letu, na severnem robu Idrijske občine pa le še 35 (12). Med usodne in nepredvidljive pojave spada toča. Idrijski kraji sicer niso znani po večjem številu dni s točo, pojavi pa se v povprečju vsako leto, vendar praviloma na različnih mestih.

Tudi vetrovi jo lahko zagodejo. Najočitnejši primer je bil tornado avgusta 1986 z največjim razdiralnim učinkom v Hotedršici. Podobni vrtninčasti vetrovi so povzročili občutno škodo v gozdu tudi

Slika 1: Število dni z meglo po posameznih mesecih v Idriji (letno 83 dni z meglo) in na Vojskem (letno 95 dni z meglo).

Slika 2: Vreme v Alpah pri južnih vetrovih.

nad dolino Bele v okolici Krekovš julija 1989. Orkansko moč pa doseže v izpostavljenih predelih Idrijskih hribov jugo in burji podoben veter na Cerkljanskem, ko se hladen zrak spušča s precej višjih hribov in planot v dolino Cerkljansčice (1). Tak zadnji hujši primer je bil februarja 1984, ko je bilo istočasno še

huje pod Karavankami na Gorenjskem in na Bovškem.

1. Anketiranje domačinov.
2. Arhiv Hidrometeorološkega zavoda Republike Slovenije v Ljubljani.
3. Hočevar, A., Petkovšek, Z. 1977: *Meteorologija*. Ljubljana.
4. Keser, S. 1957: *Podnebne razmere v Idriji. Idrijski razgledi, leto II, št.3. Idrija*.
5. Lastna opazovanja.
6. Letna poročila Hidrometeorološkega zavoda Republike Slovenije.
7. Majnik, S. 1986: *Poplave v Idriji. Idrijski razgledi, zbornik 23/86. Idrija*.
8. Melik, A. 1935: *Slovenija I, prvi zvezek. Ljubljana*.
9. Petkovšek, Z. in sod. 1973: *Študija o klimatskih razmerah in gibanju zraka na območju mesta Idrija. Tipkopis. Ljubljana*.
10. Petkovšek, Z. 1979: *Emisijski potencial SO₂ za večino kotlin Slovenije. Razprave, letnik 23. Ljubljana*.
11. Petkovšek, Z., Trontelj, M. 1987: *Skice vremena. Ljubljana*.
12. Šebenik, I. 1986: *Klima Cerkljanskega in Idrijskega hribovja. Seminarjska naloga, Oddelek za geografijo, FF. Ljubljana*.

SLOVENSKA POLETNA TURISTIČNA SEZONA LETA 1991

Fedja Pobegajlo

UDK 338.48(497.12)*1991*

SLOVENSKA POLETNA TURISTIČNA SEZONA
LETA 1991Fedja Pobegajlo, Piškovca 3, 64260 Bled,
Slovenija

UDC 338.48(497.12)*1991*

SLOVENE SUMMER TOURISTIC SEASON IN
1991Fedja Pobegajlo, Piškovca 3, 64260 Bled,
Slovenia

Članek predstavlja vpliv junijsko-julijske vojne v Sloveniji leta 1991 na poletno turistično sezono.

The article represents an influence of the war in Slovenia in June and July 1991 on a summer touristical season.

Junijsko - julijska vojna v Sloveniji in padanje kupne moči domačih gostov ter bojazen pred potovanjem v Slovenijo pri tujcih so imeli zelo negativen vpliv na poletno turistično sezono leta 1991, o kateri je bilo v medijih moč zaslediti vrsto prispevkov, ki so turistično sezono prikazovali kot celoto. Pričujoči članek pa obravnava turistično sezono po različnih tipih turističnih krajev in na osnovi uporabljenih kazalcev ugotavlja morebitne razlike med posameznimi tipi turističnih krajev:

- gorski turistični kraji (Bovec, Jezersko, Kranjska Gora, Logarska dolina, Pokljuka, Rogla in Velika Planina),
- zdraviliški turistični kraji (Čateške Toplice, Dobrna, Laško, Moravci in Rogaška Slatina),
- obmorski turistični kraji (Ankaran, Portorož in Strunjan).

Razvoj omenjenih turističnih krajev sem obravnaval v diplomski nalogi (4). Pokazalo se je, da gre za precejšnjo razliko v razvoju zgoraj naštetih krajev. Tako sem med kraje s pozitivnimi razvojnimi trendi uvrstil Bovec, Kranjsko Goro, Roglo, Čateške Toplice, Moravce, Rogaško Slatino in Portorož, ostali kraji pa so izkazovali negativne razvojne trende. Pričujoči članek prikazuje tudi morebitne razlike, ki so se v poletni turistični sezoni pokazale med prvo in drugo skupino krajev. Slednjič članek obravnava še morebitne razlike v obisku turističnih krajev med mesecema julijem (neposredni vpliv vojne) in avgustom (posredni vpliv vojne). Kot osnovni kazalec o obravnavani turistični sezoni sem uporabil podatke o številu prenočitev gostov v turističnih krajih in primerjal obdobje med letoma

1986 in 1990 (smatram, da je povprečje podatkov iz tega 5-letnega obdobja dovolj statistično zanesljivo za primerjavo) in letom 1991 (2, 5, 6). Pri tem sem posebej izpostavil prenočitve tujih gostov, na katere je imela vojna v Sloveniji verjetno največji vpliv. Pri obeh primerjavah sem za boljšo predstavbo prikazal še indekse.

Pri primerjavi števila prenočitev v obravnavanih turističnih krajih meseca **julija** med povprečjem za obdobje od leta 1986 do leta 1990 in letom 1991 je moč opaziti močan padec števila prenočitev. Še zlasti je ta pojav izrazit pri prenočitvah tujih gostov.

Med **gorskimi turističnimi kraji** je le na Rogli julija 1991 število prenočitev vseh gostov padlo za manj kot polovico; obenem je pri Rogli vrednost indeksa pri primerjavi med obravnavanima obdobjema (62) najvišja izmed vseh obravnavanih turističnih krajev. Pri drugih turističnih krajih so te vrednosti precej nižje; najnižje pa so v Bovcu (18) in Kranjski Gori (20). Na splošno torej ne bi mogli trditi, da so kraji s pozitivnimi razvojnimi trendi odstopali od drugih krajev. Delež prenočitev tujih gostov je povsod zelo upadel, izjema je le Velika Planina, kjer pa je zelo visok indeks (80) presenetljiv le na prvi pogled, saj vidimo, da ga lahko pripišemo zelo majhnemu deležu prenočitev tujih gostov že v obdobju od leta 1986 do leta 1990 (le 4,6%). Največji delež tujih gostov v letu 1990 (14,6%) so beležili v Bovcu, vendar je šlo tudi za precejšen padec, saj so v prejšnjem obdobju beležili kar 82% prenočitev s strani tujih gostov. Povsod drugod so vrednosti deležev pri prenočitvah tujih gostov pod 10%, izstopa pa Logarska dolina (0%).

Tudi tu se turistični kraji s pozitivnimi trendi ne ločijo od ostalih.

Tudi pri **zdraviliških turističnih krajih** je število prenočitev precej upadlo, vendar je odgovarjajoči indeks le pri Rogaški Slatini manjši od 30. Vrednosti ostalih indeksov so precej izenačene in tudi tu turistični kraji s pozitivnimi trendi v razvoju ne izstopajo. Delež prenočitev tujih gostov je najbolj upadel v Čateških Toplicah, kjer pa se je število vseh prenočitev najmanj zmanjšalo. Nasprotno pa je v Rogaški Slatini, kjer se je število vseh prenočitev najbolj zmanjšalo, delež prenočitev tujih gostov okrog povprečja zdraviliških turističnih krajev. Na podlagi te ugotovitve sklepamo na to, da je prišlo do največjega upada števila vseh prenočitev pri tistih turističnih krajih, ki so bili usmerjeni v inozemski turizem. Nasprotno pa so turistični kraji, ki so bili usmerjeni v domači turizem, beležili relativno manjši upad vseh prenočitev. Kraji s pozitivnimi razvojnimi trendi tudi pri deležu prenočitev tujih gostov niso izstopali. Zdraviliški turistični kraji

so beležili manjši upad tako pri številu vseh prenočitev, kot pri deležu prenočitev tujih gostov.

Obmorske turistične kraje lahko tako glede upada števila vseh prenočitev, kot tudi glede deleža prenočitev tujih gostov uvrstimo med zdraviliške in gorske turistične kraje. Portorož kot kraj s pozitivnimi razvojnimi trendi ni odstopal od ostalih dveh krajev, beležil je le nekaj večji upad števila vseh prenočitev. Tudi tu pa lahko opazimo, da je slaba sezona najbolj prizadela Portorož, ki je bil najbolj usmerjen v inozemski turizem.

V primerjavi z julijem so v obnavljanih turističnih krajih **avgusta** 1991 beležili precej večje število prenočitev. Le-to skoraj nikjer ni bilo manjše od polovice povprečja od leta 1986 do leta 1990. Delež prenočitev tujih gostov je bil še vedno skromen, vendar precej višji kot mesec poprej.

Gorski turistični kraji so imeli precej večje število vseh prenočitev kot v juliju; odgovarjajoči indeks je segal od 42 (Velika Planina) do 89 (Rogla); slednja

Preglednica 1: Število prenočitev, delež prenočitev tujih gostov in odgovarjajoči indeksi (i) med povprečjem v obdobju med letoma 1986 in 1990 (p 86-90) in letom 1991 za mesec julij in avgust.

Turistični kraji	Julij						Avgust						
	Število vseh prenočitev			% prenočitev tujih gostov			Število vseh prenočitev			% prenočitev tujih gostov			
	p	86-90	1991	i	p	86-90	1991	i	p	86-90	1991	i	
GORSKI													
Bovec	26 181	4 585	18	82,0	14,6	18		27 340	15 319	56	78,5	25,3	32
Jezersko	3 499	1 640	47	16,9	1,3	8		4 481	2 175	49	23,2	9,7	42
Kranjska gora	56 586	11 157	20	53,8	3,5	7		68 166	45 996	67	54,3	11,8	22
Logarska dolina	2 224	755	34	6,7	0,0	0		2 317	1 730	75	12,3	2,4	20
Pokljuka	3 586	1 400	39	28,1	1,1	4		5 345	3 906	73	17,2	2,9	17
Rogla	10 784	6 638	62	21,1	1,7	8		14 836	13 201	89	18,2	2,6	14
Velika planina	4 020	992	25	4,6	3,7	80		5 247	2 204	42	6,4	0,8	13
ZDRAVILIŠKI													
Čateške Toplice	52 692	30 177	57	13,2	0,7	5		53 465	65 667	123	16,6	0,9	5
Dobrna	15 921	6 489	41	12,6	3,6	29		14 095	10 440	74	17,9	6,0	34
Laško	8 708	4 298	49	3,2	0,6	19		8 242	6 247	76	3,9	1,8	46
Moravci	28 817	11 985	42	20,5	6,4	31		28 238	33 313	118	24,6	6,1	25
Rogaška Slatina	35 712	9 967	28	32,5	7,2	22		41 978	23 295	55	47,8	16,4	34
OBMORSKI													
Ankaran	81 400	30 688	38	52,8	7,0	13		73 181	41 606	57	50,2	12,1	24
Portorož	317 633	99 015	31	74,9	6,1	8		319 284	159 703	50	75,0	15,3	20
Strunjan	36 027	18 335	51	41,0	2,3	6		37 003	28 436	77	45,5	7,6	17

torej ni zaostajala preveč za povprečjem iz prejšnjega 5-letnega obdobja. Podobno kot v mesecu juliju tudi v avgustu turistični kraji s pozitivnimi trendi niso izstopali. Ponovno pa je bilo moč ugotoviti, da so nekateri turistični kraji, usmerjeni pretežno v domači turizem, beležili boljše rezultate (Rogla, Pokljuka), kot tisti turistični kraji, kjer je prevladoval inozemski turizem. Delež prenočitev tujih gostov je bil najvišji v Bovcu (25,3 %), kar je bilo največ izmed vseh obravnavanih turističnih krajev. Indeksi pa so bili pri vseh turističnih krajih še vedno precej nizki, le v Bovcu (32) in na Jezerskem (42) so bili nad 30. Turistični kraji s pozitivnimi trendi so bili (z izjemo že omenjenega Bovca) v okviru povprečja. Vrednosti indeksov so bili pri gorskih turističnih krajih tako glede števila vseh prenočitev, kot tudi glede deleža prenočitev tujih gostov podobne tistim v obmorskih turističnih krajih, vendar so zaostajale za vrednostmi indeksov v zdraviliških turističnih krajih.

Poletna turistična sezona v avgustu 1991 je bila še najbolj uspešna, oziroma najmanj slaba v **zdraviliških turističnih krajih**. Število vseh prenočitev je bilo ponekod celo večje kot v primerjanem predhodnem 5-letnem obdobju, delež prenočitev tujih gostov pa je bil sicer povsod precej manjši, vendar toliko, kot pri ostalih tipih turističnih krajev. Število vseh prenočitev se je povečalo v Čateških Toplicah (indeks 123) in Moravcih (118); šlo je za kraja s pozitivnimi razvojnimi trendi, ki sta bila usmerjena zlasti v domači turizem. V Rogaški Slatini, ki jo prav tako prištevamo h krajem s pozitivnimi razvojnimi trendi in obenem k močno v inozemski turizem usmerjenim turističnim krajem, pa se je število vseh prenočitev zmanjšalo skoraj za polovico (indeks 55). Glede deleža prenočitev tujih gostov zlasti opozarjam na zelo nizek delež (0,9 %) v Čateških Toplicah, kjer so sicer beležili največji porast števila vseh prenočitev. V Čateških toplinah je tudi indeks, ki prikazuje upad deleža prenočitev tujih gostov (5) izredno nizek. Ta indeks je najvišji v Laškem (46), vendar na račun zelo nizkega deleža prenočitev tujih gostov.

Obmorski turistični kraji so

glede zmanjšanja števila vseh prenočitev in deleža prenočitev tujih gostov podobni gorskim, a zaostajajo za zdraviliškimi. Portorož kot turistični kraj s pozitivnimi trendi in z usmeritvijo v inozemski turizem je beležil največji padec števila vseh prenočitev (indeks 50), v Strunjanu pa je bil ta padec najblažji (77), vendar se je prav tu najbolj zmanjšal delež prenočitev tujih gostov (indeks 17).

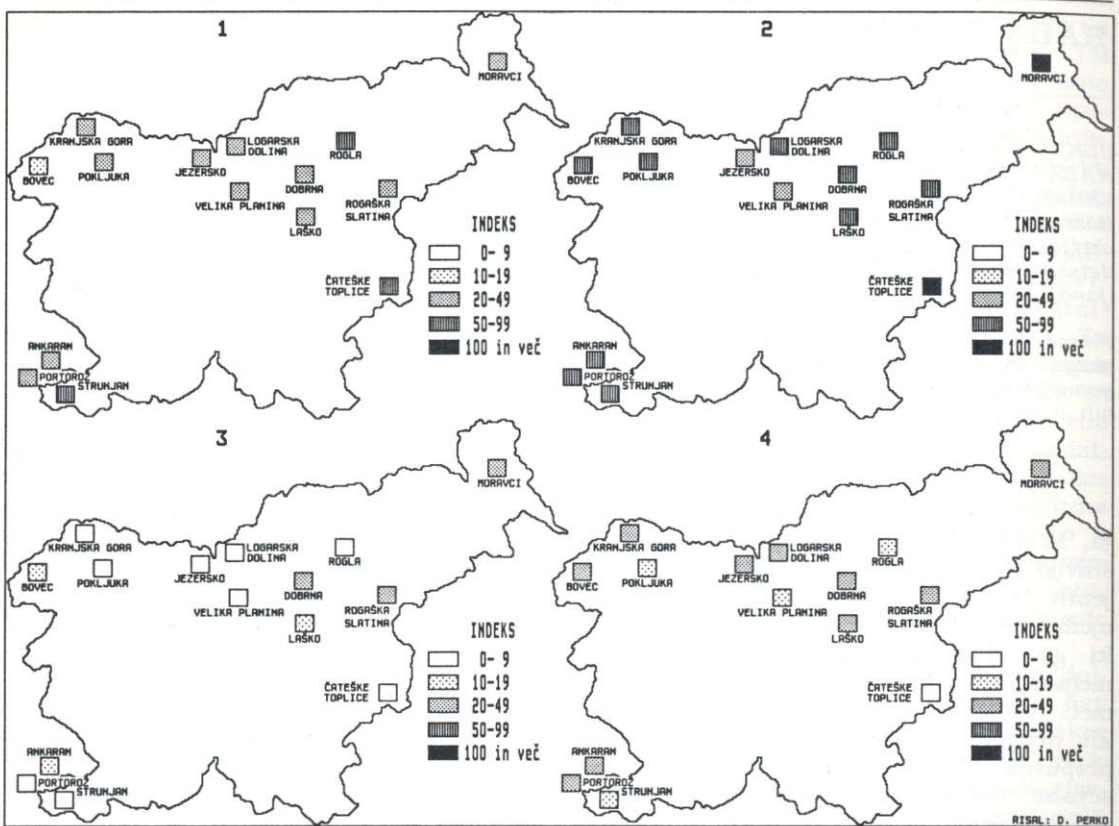
Ob analizi podatkov o prenočitvah gostov v izbranih turističnih krajih v juliju in avgustu 1991 bi želel izpostaviti več ugotovitev.

● Ob primerjavi turistične sezone med mesecema julijem in avgustom ugotovimo, da je bila julijska sezona veliko slabša od avgustovske, kar spričo junijsko - julijske vojne ni presenetljivo. Tudi meseca avgusta je bila v večini obravnavanih turističnih krajev sezona slabša kot v primerjanem povprečju med letoma 1986 in 1990; vendar pa zasluži poudarek dejstvo, da je v Čateških Toplicah in Moravcih prišlo celo do porasta števila prenočitev.

● Ob primerjavi različnih tipov turističnih krajev lahko ločimo med zdraviliškimi turističnimi kraji, ki so izkazovali najmanjši upad števila prenočitev ob v zgornjem odstavku že omenjeni rasti in obmorskimi ter gorskimi turističnimi kraji. Boljše rezultate zdraviliških turističnih krajev si razlagam s tem, da jih v veliki meri obiskujejo gostje s potrebo po zdravljenju, ki je pomembnejše od nestabilnih družbenih razmer (1, 3). Nekaj boljši rezultati v obmorskih kot v gorskih turističnih krajih so posledica v obmorskih krajih zelo močno izražene poletne turistične sezone (4). Če bi v analizo vzeli druge mesece, se razlika med obmorskimi in gorskimi turističnimi kraji verjetno ne bi pokazala.

● Ob upoštevanju dobljenih rezultatov ne bi mogli trditi, da tisti kraji, ki smo jih uvrstili med kraje s pozitivnimi razvojnimi trendi, odstopajo od ostalih turističnih krajev.

● Slednjic rezultati kažejo, da je slaba turistična sezona najbolj prizadela turistične kraje, ki so bili izrazito usmerjeni v inozemski turizem (Bovec, Rogaška Slatina, Portorož), saj so se tuji gostje zaradi izrednih razmer izogibali turističnih

Slika 1: Indeks gibanja števila vseh prenočitev med julijskim povprečjem obdobja 1986-1990 in julijem 1991 (1) ter med avgustovskim povprečjem 1986-1990 in avgustom 1991 (2) in indeks gibanja deleža prenočitev tujih gostov med julijskim povprečjem 1986-1990 in julijem 1991 (3) ter med avgustovskim povprečjem 1986-1990 in avgustom 1991 (4).

potovanj v Slovenijo. Po drugi strani pa so nekateri kraji, ki so bili izraziteje usmerjeni v domači turizem (Rogla, Čateške Toplice, Moravci), beležili relativno boljše rezultate, ponekod pa (v mesecu avgustu) celo povečanje števila prenočitev. Tudi v naslednjih letih, ko ne pričakujemo naglega vračanja tujih gostov, mislim, da bodo prav omenjeni kraji beležili zelo ugodne rezultate.

1. Jeršič, M. 1985: *Turistična geografija*. Ljubljana.

2. Letni pregled turizma 1986-1989. *Zavod republike Slovenije za statistiko*. Ljubljana, 1986-1989.

3. Planina, J. 1990: *Ekonomika turizma*, 1. del. Ljubljana.

4. Pobegajlo, F. 1991: *Transformacija*

nekaterih turističnih krajev v Sloveniji. *Diplomska naloga*. Ljubljana.

5. *Statistične informacije št. 225, št. 251*. *Zavod republike Slovenije za statistiko*. Ljubljana, 1990.

6. *Statistične informacije št. 219, št. 257*. *Zavod republike Slovenije za statistiko*. Ljubljana, 1991.

RABA PODATKOV DALJINSKEGA ZAZNAVANJA V SLOVENIJI

Božena Lipej

UDK 778.35(497.12)

RABA PODATKOV DALJINSKEGA ZAZNAVANJA V SLOVENIJI

Božena Lipej, mag., Ministrstvo za varstvo okolja in urejanje prostora, Republiška geodetska uprava, Kristanova 1, 61000 Ljubljana, Slovenija

Prispevek opijuje v prvem delu tehniko daljinskega zaznavanja, v drugem pa govori o pomembnejših praktičnih rezultatih, doseženih v Sloveniji.

UDC 778.35(497.12)

THE USE OF REMOTELY SENSED DATA IN SLOVENIA

Božena Lipej, Msc., Ministrstvo za varstvo okolja in urejanje prostora, Republiška geodetska uprava, Kristanova 1, 61000 Ljubljana, Slovenia

The first part of the article describes the technics of remote sensing. The second part describes the main practical results, attained in Slovenia.

Daljinsko zaznavanje (teledetekcija, Remote Sensing, Fernerkundung) predstavlja tehniko uporabe posnetkov, narejenih iz daljave. Podatke dobimo z merjenjem moči elektromagnetnega valovanja, ki ga odbija ali seva opazovani del zemeljske površine oziroma določeni predmet. Vsak predmet sprejema del sončne ali druge energije, ki jo vpija, odbija ali prepušča. Za merjenje deležev odbite in sevane energije elektromagnetnega spektra, v razponu od vidnega do infrardečega, uporabljamo fotografske kamere, radarje, multispektralne kamere, sonarje in druge naprave, ki so nameščene na zračnih plovilih. Naprave so občutljive za določeno vrsto valovnih dolžin in posredujejo podatke meritev odboja v obliki fotografije ali otipane oziroma skanirane slike.

Največji razmah je doseglo daljinsko zaznavanje, ki zbira podatke o zemeljski površini s pomočjo heliosinhronih satelitov. Leto 1972 je na tem področju pomembno za civilno okolje, saj je ameriška NASA izstrelila prvi satelit iz serije Landsat, Landsat-1 (prvotno ERTS-1). Sledile so izstrelitve tehnično izboljšanih satelitov Landsat-2 leta 1975, Landsat-3 leta 1978, Landsat-4 leta 1983 in Landsat-5 leta 1984. Za izvedbo je pripravljen Landsat 6, Landsat-7 pa je že v programu. Z upravljanjem s sateliti Landsat se deloma ukvarja ameriška družba EOSAT (Earth Observation Satellite Company), kjer se nahaja tudi centralni arhiv posnetkov celega sveta. Prvi Landsat sateliti so Zemljo obkrožili 14-krat v 24 urah na višini 915 km in se po 18 dneh

ob istem času vračali na isto točko na Zemlji. Zadnja satelita iz serije Landsat sta znižala orbito letenja in se nekoliko hitreje vračata na isto točko. Na vseh Landsat satelitih so multispektralne kamere (MSS), s katerimi se snema (skanira) 185 km širok pas zemeljske površine. Optična ločljivost (slikovni element ali piksel - picture element) teh kamer na Zemlji je 55 krat 79 m. Satelita Landsat-4 in Landsat-5 imata poleg MSS skanerja še TM (Thematic Mapper) skaner za velikost piksla 30 krat 30 m in širšo zmožnost pokritja območja elektromagnetnega valovanja. Sprejemna postaja posnetkov za območje Slovenije je v Fumicinu v Italiji, ki skrbi tudi za distribucijo podatkov.

Satelite pošiljajo v vesolje poleg Američanov tudi Japonci, Indijci, Kitajci in nekatere evropske države, ki so združene v ESA (European Space Agency). Leta 1986 so Francozi izstrelili satelit SPOT-1 (višina leta 809 km, na isti točki je ponovno v 26 dneh) z dvema skanerjema, ki skanirata dva vzporedna pasova širine 60 km z vmesnim prekrivanjem 3 km. Skanerja HRV-1 in -2 (Haute Resolution Visible) zaznavata pankromatsko z ločljivostjo 10 krat 10 m ali multispektralno z ločljivostjo 20 krat 20 m. Leta 1990 je bil izstreljen še satelit SPOT-2, SPOT-3 in SPOT-4 pa sta predvidena z ustreznimi izboljšavami. Boljša resolucija kot pri Landsatu omogoča podrobnejše obdelave izbranih delov zemeljske površine z več elementi. Sprejem podatkov se za Evropo izvaja v Toulousu

(Francija) in Kiruni (Švedska). Distribucija podatkov v analogni in računalniški obliki se izvaja v Toulousu.

Leta 1991 je ESA (European Space Agency) izstrelila poseben satelit z radarjem, imenovan ERS-1 (prvotno imenovan European Remote Satellite, kasneje preimenovan v Environmental Remote Satellite), ki bo zaradi številnih prednosti zanimiv za nekatere stroke v Sloveniji, saj bo tudi zanj zagotovljena kontinuiranost snemanj ozemlja.

Kljub objektivnim težavam je bilo v Sloveniji doseženih kar nekaj uporabnih rezultatov. Leta 1977 je bil na Inštitutu za gozdno in lesno gospodarstvo iz Landsata-2 narejen poskus ocene izrabe tal za krajevno skupnost Libelice v občini Dravograd. Zavod SR Slovenije za statistiko je bil leta 1982 koordinator multidisciplinarnega raziskovalnega projekta (sodelovanje Geodetskega zavoda SRS, Inštituta za gozdno in lesno gospodarstvo, Geološkega zavoda in drugih) Uporaba digitalnih, satelitsko skaniranih podatkov za ocenjevanje izrabe tal in kmetijskih površin v Sloveniji in Jugoslaviji. Na primeru Savinjske doline je bila iz MSS posnetkov Landsata-3 oziroma Landsata-4 izdelana ocena površin posameznih razredov izrabe tal s potrditvijo metode za upravičenost takih ocen v Sloveniji za večja kmetijska območja. V letu 1986 so bili obdelani še digitalni podatki TM skanerjev za Dravsko - Ptujsko polje.

V letih 1986 do 1987 se je s podporo programa tehničnega sodelovanja "The Application of Satellite Remote Sensing Techniques in the fields of Land use Agriculture and Forestry" na Zavodu SR Slovenije za statistiko realiziral nov interdisciplinarni projekt. Izdelan je bil prvi MSS geografsko orientiran mozaik Slovenije (uporaba treh scen Landsat MSS, vključene digitalne meje republike Slovenije) z oceno izrabe tal (mešani gozd, iglavci, travniki, mešane kmetijske površine, hmelj, zazidano, voda). Temaatika je bila prikazana na računalniško izdelani tematski karti v merilu 1:500 000. Z analizo MSS mozaika so bile vzpostavljene homogene naravne enote, ki bazirajo na geografsko - geoloških značilnostih Slovenije in prikazane na

računalniško izdelani karti merila 1:500 000. Na podlagi Landsat-5 TM podatkov za leto 1984 je bila izdelana analiza najpomembnejših kmetijskih površin občine Ptuj z izračunanimi statistikami in računalniškim kartografskim prikazom v merilu 1:500 000. Iz podatkov TM-a iz let 1984 in 1986 je bila izdelana časovna (multitemporalna) analiza območja Savinjske doline z oceno površin hmeljišč ter računalniškim kartografskim prikazom v merilu 1:500 000. Za občino Ptuj je bila izdelana še ocena gozdnih sestojev z izračunom statistik in narejen kartografski prikaz v merilu 1:500 000. Z analizo SPOT pankromatskih in multispektralnih podatkov občine Krško iz leta 1986 je bila pripravljena zasnova podatkov za kasnejšo uporabo v GIS-u. Rezultati v tem mednarodnem projektu so lahko nastali zaradi možnosti uporabe opreme na FAO Remote Sensing Centru v Rimu.

Z aktivnostmi na področju daljinskega zaznavanja se v Sloveniji v največji meri ukvarja skupina strokovnjakov na Zavodu R Slovenije za statistiko, ki jo vodi dr. Ana Tretjak, ki je bila tudi glavni koordinator za izvedene interdisciplinarne naloge. Poglavitne aktivnosti skupine so na področju izdelave podlag za mozaik Slovenije in časovnih (multitemporalnih) ter drugih analiz za potrebe kmetijske statistike. V manjši meri se, zaenkrat, v delo vključujejo gozdarji, geologi, geodeti in geografi.

1. Donassy, V. et al. 1983: *Daljinska israživanja u geoznanostima. Jugoslovanška akademija znanosti in umetnosti, Svet za daljinsko zaznavanje in fotointerpretacijo. Zagreb.*

2. Tretjak, A. et al. 1985: *Uporaba digitalnih, satelitsko zajetih podatkov v SR Sloveniji. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana.*

3. Tretjak, A. et al. 1986 do 1987: *Uporaba satelitskih metod teledetekcije za ocenjevanje izrabe tal in za potrebe kmetijstva in gospodarstva. Zvezni raziskovalni projekt, Remote Sensing Centre, AGRT, Food and Agricultural Organization of the United Nations, Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana.*

RAST ŠTEVILA IN NARODNOSTNA SESTAVA PREBIVALSTVA HRVAŠKE, BOSNE IN HERCEGOVINE TER VOJVODINE MED LETOMA 1981 in 1991

Mirko Pak in Andreja Slavec

UDK 314.17(497.13/.15)"1981/1992"

RAST ŠTEVILA IN NARODNOSTNA SESTAVA PREBIVALSTVA HRVAŠKE, BOSNE IN HERCEGOVINE TER VOJVODINE MED LETOMA 1981 in 1991

Mirko Pak, dr., Andreja Slavec, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenija

Rast števila prebivalstva in narodnostna sestava prebivalstva v treh republikah sta posledica ekonomskih in družbenopolitičnih razlik in sprememb, hkrati pa dejavnik bodočega prebivalstvenega in regionalnega razvoja.

UDC 314.17(497.13/.15)"1981/1992"

GROWTH OF NUMBER AND CHANGES IN NATIONAL STRUCTURE OF POPULATION OF CROATIA, BOSNIA AND HERCEGOVINA AND VOJVODINA DURING 1981 AND 1991

Mirko Pak, Dr., Andreja Slavec, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, Slovenia

Growth of number and changes in national structure of population in three republics are due to economical and social-political differences and changes and they are also the factor of futural population and regional development.

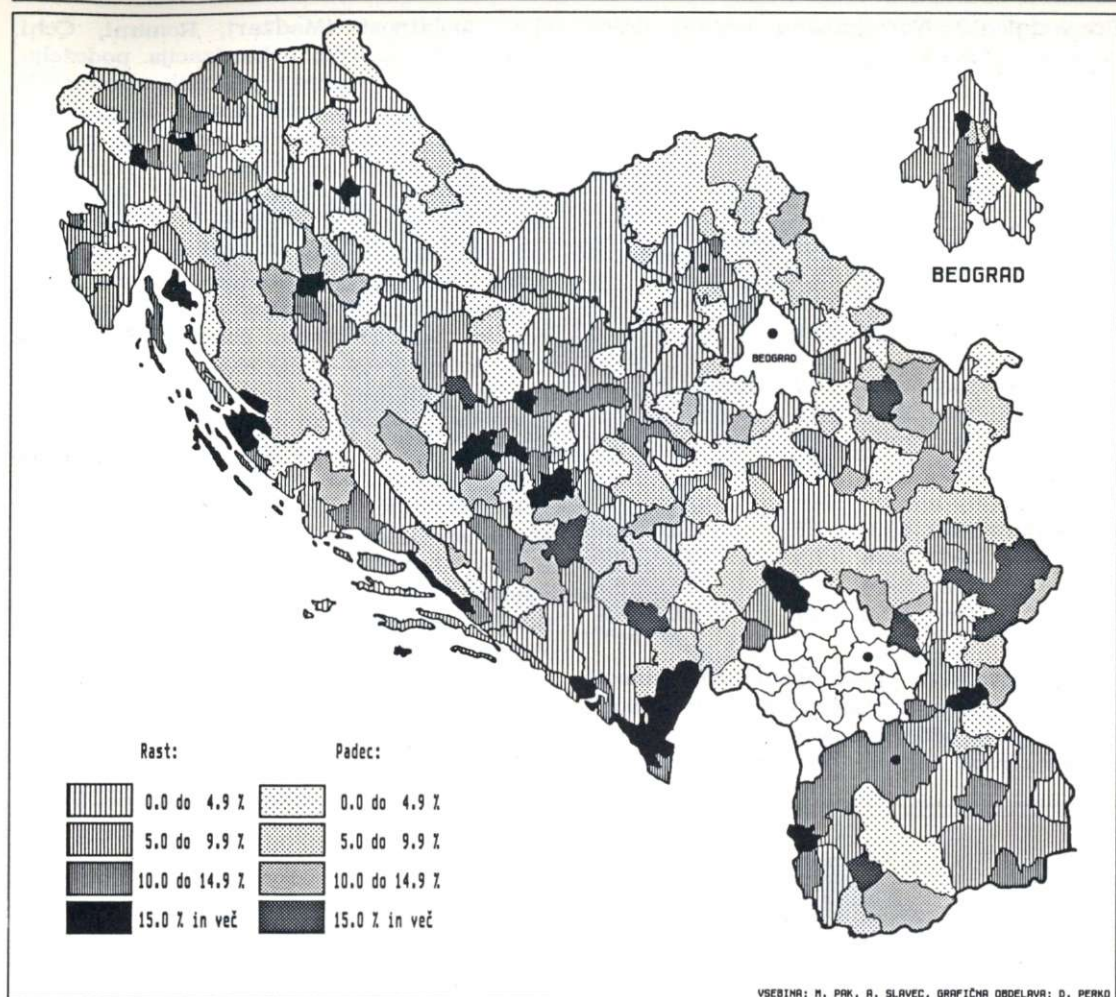
Najnovejši razvoj prebivalstva v Jugoslaviji je bil soodvisen od njegove narodnostne sestave, ki se po letu 1950 ni nikoli tako močno spremenila, kot v zadnjem obdobju (2, 3, 4, 5 in 6). Rezultati popisa prebivalstva leta 1991 nedvomno dajejo možnost za boljše spoznavanje te problematike, kolikor nam to odmerjeni prostor dopušča. Zaradi silne narodnostne pestrosti, spremenljivosti in pomembnosti za tekoča in bodoča družbenopolitična dogajanja, so bili za Hrvaško, BiH in Vojvodino na voljo podatki o narodnostni sestavi prebivalstva že sredi lanskega leta. Te smo pri vajah iz Geografije Jugoslavije pod vodstvom avtorjev prispevka s slušatelji 4. letnika geografije v študijskem letu 1991/92, ko je bila na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani obravnava bivše Jugoslavije vključena v predmet Geografija Evrope, analizirali in kartografsko prikazali.

Med letoma 1981 in 1991 je prebivalstvo Jugoslavije naraščalo dvakrat počasneje kot desetletje poprej, ko je naravni prirastek še močno presegel negativni migracijski saldo. Zaradi omejitev ekonomske emigracije v zadnjem obdobju je bila rast števila prebivalcev odvisna v glavnem od naravnega prirastka. Ta pa se je zmanjšal od 6,8 promil leta 1983 na 4,6 promil leta 1989, kar odgovarja desetletnemu povprečju rasti števila prebivalstva (slika 1).

Preglednica 1: Rast števila prebivalcev med letoma 1961 in 1991.

	1961	1971	1981	Naravni
	1971	1981	1991	prirastek
	%	%	%	1983-1989
	promile			
Jugoslavija	10,6	9,2	4,7	6,1
BiH	12,1	10,8	5,9	9,7
Črna Gora	12,3	10,2	5,5	10,4
Hrvaška	6,4	3,9	3,5	1,7
Makedonija	17,1	15,9	6,6	11,8
Slovenija	8,4	9,5	4,4	3,4
Srbija	10,5	10,2	4,4	6,3
Ožja Srbija	8,8	8,4	1,1	2,8
Kosovo	29,0	27,2	23,4	24,2
Vojvodina	5,4	3,2	-1,9	0,4

Neugoden gospodarski razvoj je bil glavni vzrok močnemu zmanjšanju naravnega prirastka prebivalstva. Ker se je že dotlej močna gospodarska polarizacija še povečala, so se že tradicionalno gospodarsko depresivna in demografsko ogrožena območja močno razširila (kras, vzhodna Srbija, gorata Črna Gora), območjem z nizkim naravnim prirastkom (panonski svet) pa so se pridružile še Bosna, srednja Srbija in druga, od večjih razvojnih polov bolj oddaljena območja. Močno so se okrepile migracije proti tistim razvojnim polom, ki so še omogočali zaposlitev, še zlasti pa proti obali in pro-

VSEBINA: M. PAK, A. SLAVEC, GRAFIČNA OBDELAVA: D. PERKO

Slika 1: Gibanje števila prebivalcev na območju nekdanje Jugoslavije med letoma 1981 in 1991.

ti severozahodu države. Obenem so stopnjevanje politične napetosti povzročale nove in pospeševale obstoječe migracijske tokove, ki so bili največkrat ekonomsko pogojeni (Kosovo, BiH, Vojvodina, Makedonija). Tako imenovane medrepubliške migracije, ki so že v preteklosti močno pomešale prebivalstvo, saj je bilo leta 1981 kar 8,9 % jugoslovanskega prebivalstva rojenega v drugih republikah, so se še pomnožile. In ker so najnovejše selitve močno politično pogojene, se je narodnostna sestava posameznih območij še dodatno spremenila.

Med letoma 1971 in 1981 so se povečale razlike v razvoju števila prebi-

valcev različnih narodnosti. Zmanjšala sta se število ter delež Srbov in Hrvatov, najbolj pa so nazadovali Madžari, Romuni, Rusini in drugi, z negativno naravno rastjo prebivalstva. Obraten je bil razvoj pri Albancih, Muslimanih in Romih. V regionalnem pogledu to ni vodilo le k spremembam v naravni rasti in številu prebivalcev na sploh, temveč tudi k spreminjanju njegove narodnostne sestave. Narodnostno obarvane migracije so regionalne razlike v narodnostni sestavi še povečale.

Glavni dejavniki razvoja narodnostne sestave prebivalstva so bili naslednji: občutne razlike v naravnem prirast-

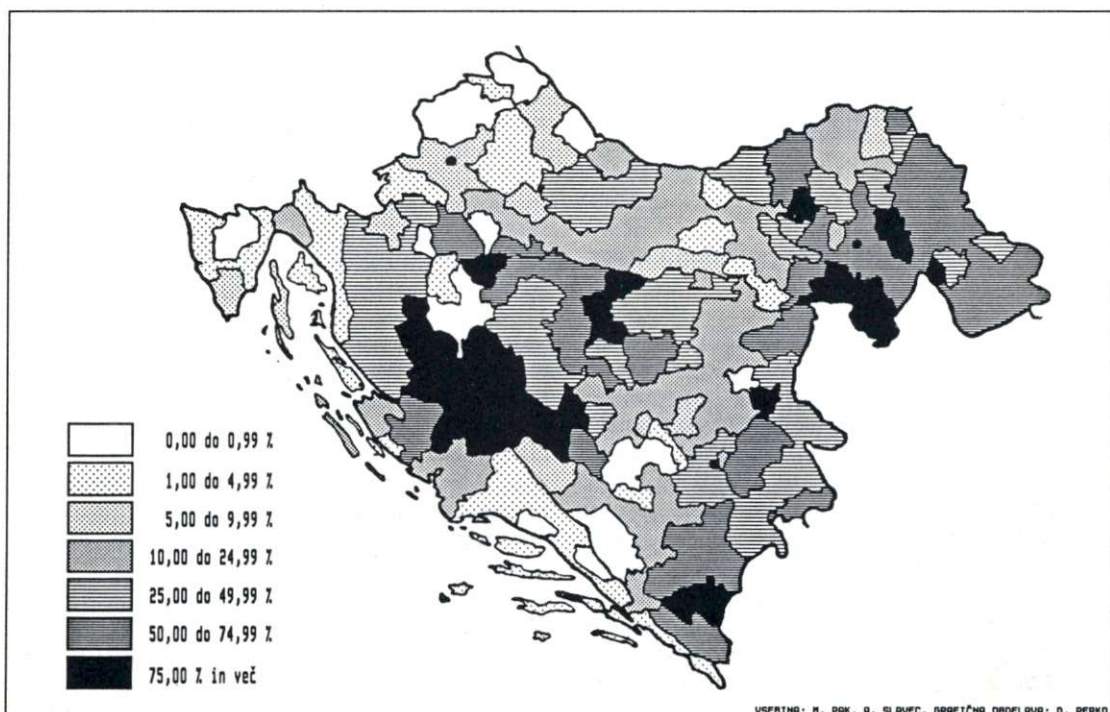
Preglednica 2: Narodnostna sestava prebivalstva Hrvaške, Bosne in Hercegovine ter Vojvodine.

		Srbi %	Hr- vati %	Musli- mani %	Mad- žari %	Jugo- slov. %
Hrvatska	1961	15,0	80,2			
	1971	14,2	79,4			
	1981	11,5	75,1			
	1991	12,2	77,9			
BiH	1961	42,9	21,7	25,7		8,4
	1971	37,2	20,6	39,6		7,9
	1981	32,1	18,4	39,5		5,7
	1991	31,3	17,3	43,7		5,5
Vojvodina	1961	54,9	7,8		23,8	0,2
	1971	55,8	7,1		21,7	2,4
	1981	54,4	5,4		18,9	8,2
	1991	57,2	3,7		16,2	8,4

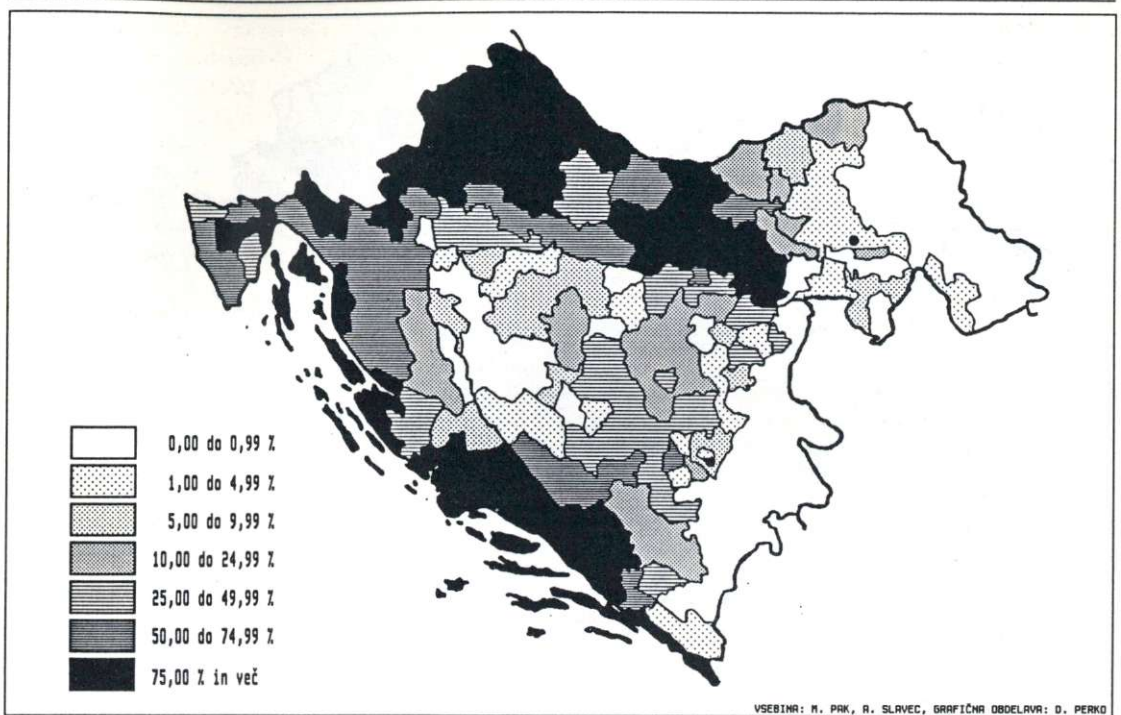
ku prebivalstva posameznih narodnosti; razlike v gospodarski razvitosti območij, ki so povzročile narodnostno sila pestre in selektivne selitve; tradicionalna prostor-

ska mobilnost (Madžari, Romuni, Čehi, Rusini, Vlasi itd.); urbanizacija podeželja, ki je zlasti v južnih predelih spremenila tradicionalno narodnostno homogenost posameznih območij in naselij; gospodarsko nazadovanje obsežnih območij in povečane razlike v gospodarski razvitosti povzročajo pospešene odselitve posameznih narodnosti, ter priseljevanje v imigracijska območja in središča; litoralizacija je nekatere narodnostne skupine še posebej pritegnila (Srbi); politično varnostni razlogi; omejena emigracija v tujino; praznjenje podeželja v naravno ugodnih predelih (v panonskem svetu). Od popisa do popisa so se pojavljale nove kategorije, iste kategorije pa so bile ob posameznih popisih različno definirane, zaradi česar se je spreminjalo predvsem število Muslimanov, Turkov, Albancev in Romov; med letoma 1971 in 1981 se je na račun drugih močno povečalo število "Jugoslovanov" in neopredeljenih sploh (1).

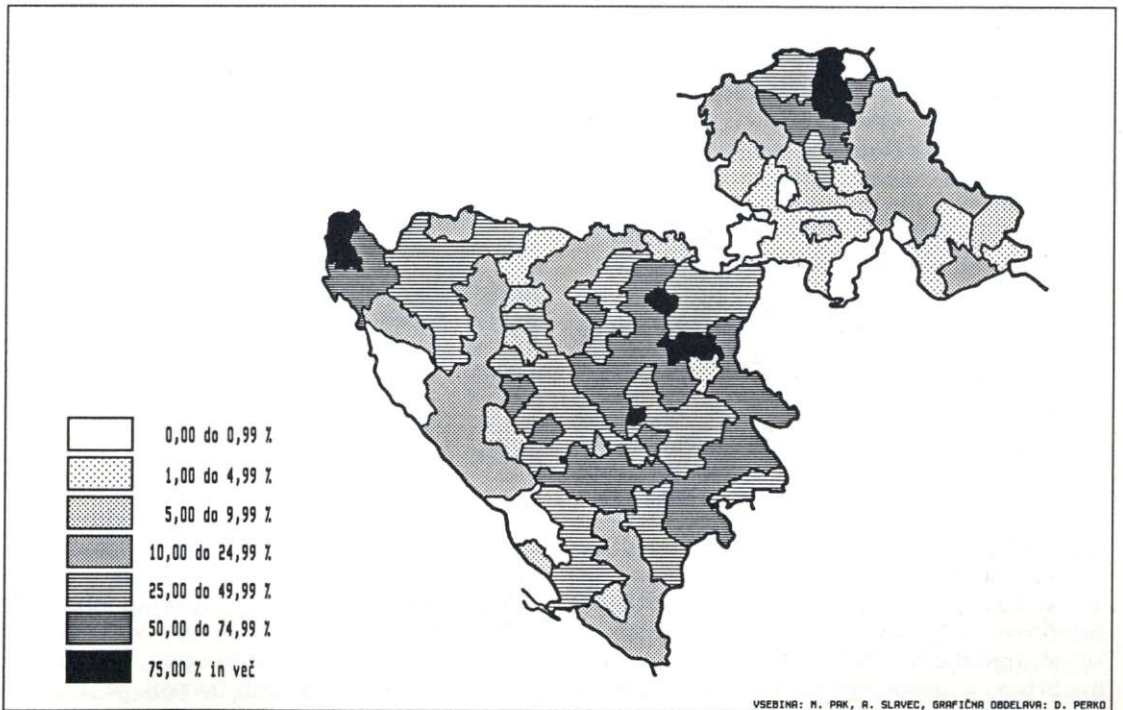
Na Hrvaškem sta emigracija in stalno zmanjševanje prebivalcev, kar je zlasti v preteklih tridesetih letih zajelo vse narodnosti, še posebej prizadela manj

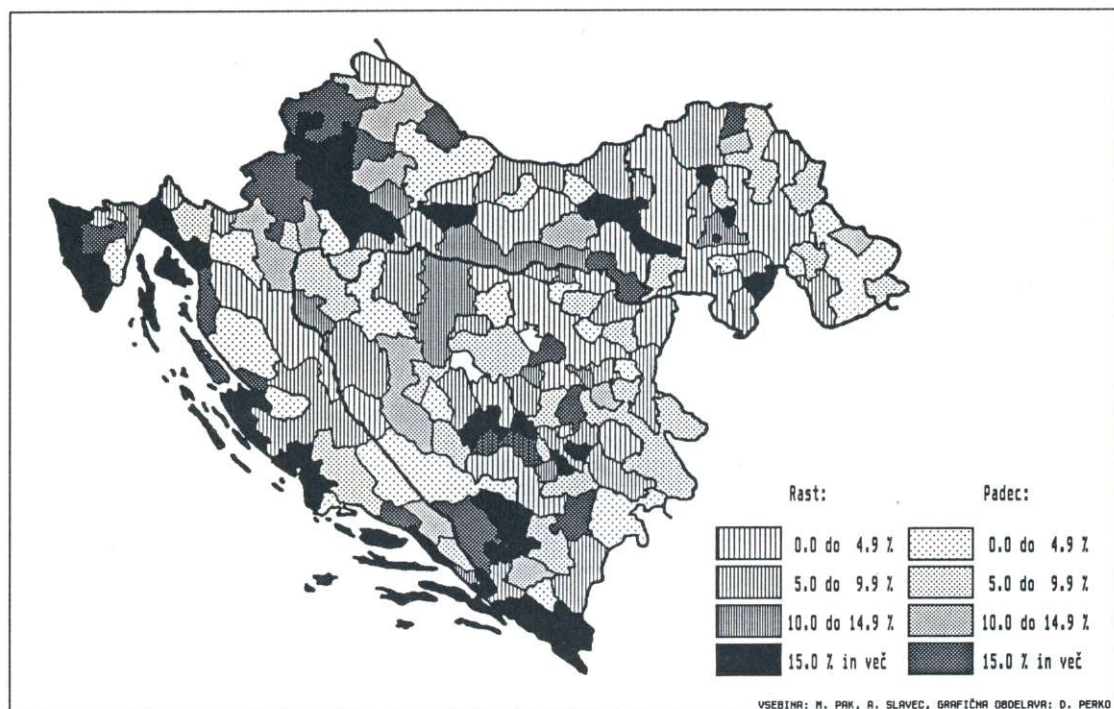
Slika 2: Delež Srbov na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in v Vojvodini leta 1991.

Slika 3: Delež Hrvatov na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in v Vojvodini leta 1991.

Slika 4: Delež Muslimanov v Bosni in Hercegovini in delež Madžarov v Vojvodini.

Slika 5: Rast števila Srbov na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in v Vojvodini v obdobju med letoma 1981 in 1991.

razvita območja. Priseljevanje je bilo usmerjeno zlasti v makro in mezoregionalna središča ter k obali. Ta proces se

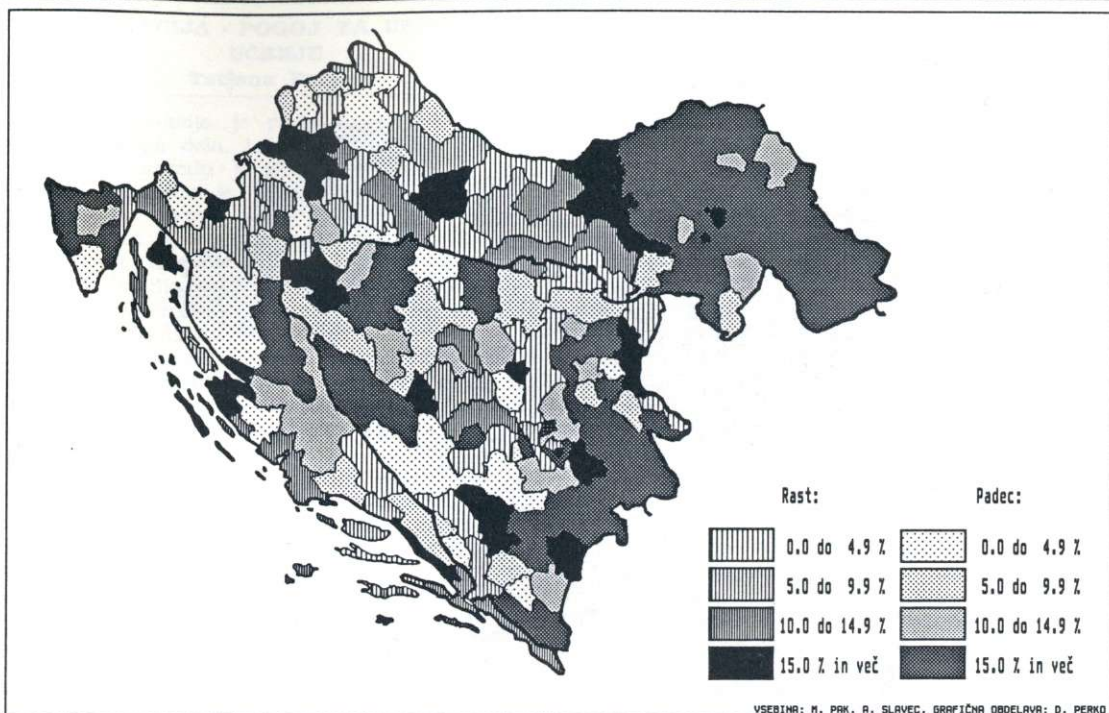
Preglednica 3: Rast števila prebivalcev Hrvaške med letoma 1981 in 1991 (1 - število občin v katerih prebivalstvo narašča, 2 - število občin v katerih prebivalstvo nazaduje, 3 - % rasti števila prebivalcev).

	Hrvati			Srbi			Ostali			Skupaj rast %
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	
ZG r.	12	28	11,1	22	18	8,1	8	23	-26,4	6,6
ST r.	15	7	12,3	14	8	10,0	2	20	-40,1	6,5
RI r.	8	11	-0,6	13	6	21,0	10	9	18,3	5,0
OS r.	14	-	11,0	10	4	10,6	1	13	-37,0	2,2
Lika	-	5	-4,3	4	1	1,2	-	5	-60,0	-7,1
HRVAŠKA	63	37		49	51		26	74		3,5

je v zadnjem desetletju pri Hrvatih in Srbih ustavil, pri ostalih narodnostih pa se je nadaljeval. Selitveni tokovi Hrvatov in Srbov v gospodarsko razvitejše predele in središča so si bili podobni, s to razliko, da so se Srbi v večji meri selili na

obalo. Srbi so v Zagrebški makroregiji naraščali hitreje od Hrvatov, še bolj v prid Srbom pa je število občin, v katerih je srbsko prebivalstvo naraščalo. Hrvati so nazadovali v vseh liških občinah. Splošen proces vodi k povečanju števila in deleža večinskega prebivalstva.

Slednje velja še posebej za BiH, kjer sta se močno povečala število in delež Muslimanov ter zmanjšala delež ter število Srbov in Hrvatov. Pri Muslimanih je to zaradi manjšega odseljevanja in zaradi mnogo višjega naravnega prirastka. To velja za več kot tri četrtine občin v BiH brez večjih regionalnih razlik. Srbi naraščajo predvsem v severovzhodni Bosni, vsa ostala območja pa beležijo celo do štirikrat nižjo rast srbskega prebivalstva in prevlado občin z njihovim nazadovanjem. Najbolj neugodne razvojne trende beležijo Hrvati, ki so nazadovali skoraj v dveh tretjinah občin, še zlasti v Banjalški in Tuzlanski makroregiji, pa tudi v Srednji Bosni. Pozitiven razvoj je bil vezan v celoti na tista območja, kjer so bili Hrvati v večini. Močno pa so Hrvati

Slika 6: Rast števila Hrvatov na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini in v Vojvodini v obdobju med letoma 1881 in 1991.

Preglednica 4: Rast števila prebivalcev Bosne in Hercegovine med letoma 1881 in 1991 (1 - število občin v katerih prebivalstvo narašča, 2 - število občin v katerih prebivalstvo nazaduje, 3 - % rasti števila prebivalcev).

	Muslimani			Srbi			Hrvati			Skupaj	
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	rast	v%
BL r.	22	1	16	12	11	3	6	17	3	0,6	
Herc.r.	10	3	20	6	7	5	6	7	5	5,4	
Vis.p.	8	3	15	5	6	2	3	8	16	10,1	
TZ r.	21	-	21	12	9	11	7	14	-5	6,2	
SA r.	30	8	15	21	17	14	15	23	0	8,8	
BiH	91	15		56	50		37	69		5,9	

nazadovali v Sandžaku.

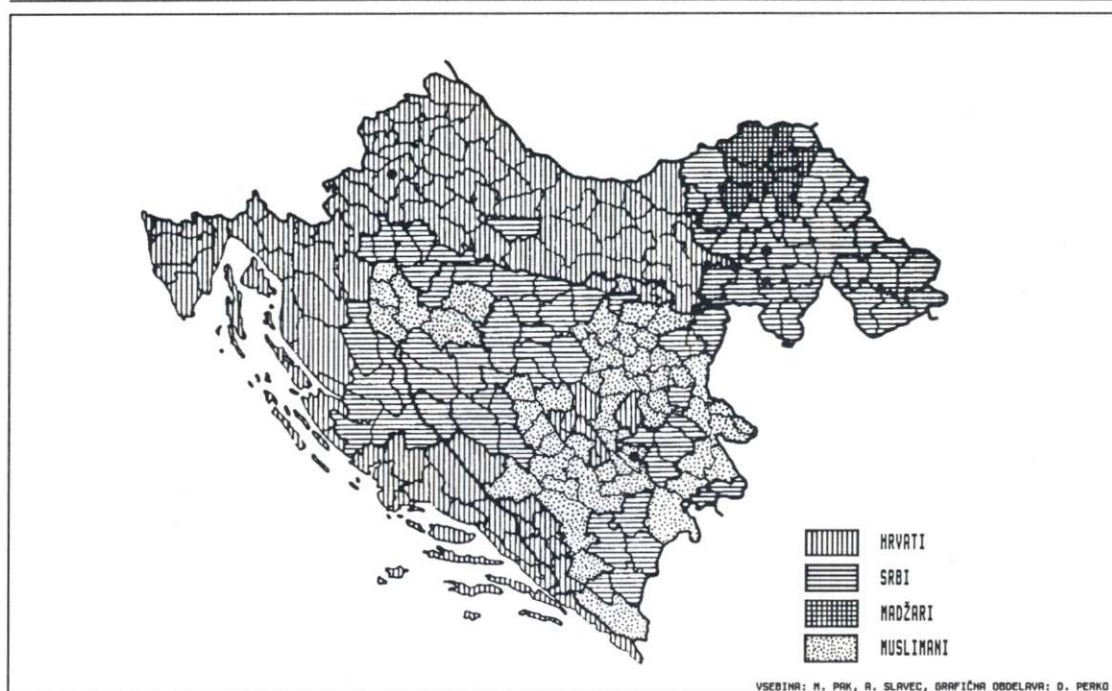
V narodnostno najbolj pestri Vojvodini je bil razvoj prebivalstva najbolj diferenciran. Vsestransko sta se povečala število in delež Srbov. Vse ostale narodnosti so imele negativne razvojne trende, Hrvati so nazadovali v vseh in tudi Madžari v vseh razen v eni občini. Ob

Preglednica 5: Rast števila prebivalcev Vojvodine med letoma 1881 in 1991 (1 - število občin v katerih prebivalstvo narašča, 2 - število občin v katerih prebivalstvo nazaduje, 3 - % rasti števila prebivalcev).

	Srbi			Hrvati			Madžari			Skupaj	
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	r.	v%
Srem	8	1	5,9	-	9	-14,3	-	9	-18,4	-0,3	
Banat	3	13	-0,3	-	16	-28,0	-	16	-15,5	-3,6	
Bačka	16	4	11,5	1	19	-48,9	-	20	-25,3	1,6	
Vojv.	27	18		1	44			45		1,9	

negativnem naravnem prirastku in gospodarski emigraciji so močne tudi migracije na politični osnovi. To je bil močan razlog za zmanjšanje števila Hrvatov, še posebej v Bački, od koder so se množično selili na zahod. Zlasti številne so bile migracije v sosednje somestje Osijek-Vinkovci-Vukovar. Tja so se množično selili tudi Srbi.

Vpliv gospodarske nerazvitosti

VSEBINA: M. PAK, A. SLAVEC, GRAFIČNA ODELAVA: D. PERKO

Slika 7: Prevladujoči narodi po občinah Hrvaške, Bosne in Hercegovine in Vojvodine leta 1991.

na specifični razvoj narodnostne sestave prebivalstva se nazorno kaže v Vojvodini. V prometno obrobem Banatu je prebivalstvo, razen v občini Pančevo, v vseh drugih občinah nazadovalo. V vseh občinah je močno nazadovalo število Madžarov in Hrvatov in v večini občin tudi število Srbov. Selitveni tokovi slednjih so bili iz Srbije usmerjeni v prometno in gospodarsko ugodnejši Srem in Bačko. V večini banatskih občin se je zato povečal delež prebivalstva drugih narodnosti.

Prikazani procesi so spreminjali število in gostoto prebivalstva ter število in delež prebivalstva posameznih narodnosti in etničnih skupin, kar ima neposredne družbenoekonomske in politične posledice. Prebivalstvene spremembe so bile v veliki meri vzrok negativnim dogajanjem s katastrofalnimi posledicami v letu 1991. Nesporno bodo to po "turškem obdobju" največje prebivalstvene spremembe na območju Jugoslavije, ki bodo povzročile tudi velike splošne in regionalne spremembe.

V kratkih desetih letih so se spremenila tudi območja, poseljena s prevladujočimi narodnostmi, ki jih kaže

karta za leto 1991 (slika 7). Na Hrvaškem se je povečalo število občin z večinskim srbskim prebivalstvom od 12 leta 1981 na 13, v Vojvodini je število občin s prevlado Madžarov ostalo enako 7, v BiH pa se je povečalo število občin s prevladujočim deležem Muslimanov od 48 na 53 in število občin s prevladujočim srbskim prebivalstvom zmanjšalo od 39 na 37 in hrvaškim od 19 na 16.

1. Genorio, R., Klemenčič, V., Stergar., A. 1983: Vprašanja okrog interpretacije rezultatov jugoslovanskega popisa po narodnosti za leto 1981. Razprave in gradivo 16. Ljubljana.

2. Hrvatska izmedju rata i samostalnosti, Zagreb, 1991.

3. Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske, Posebno izdanje SGD 8. Zagreb, 1991.

4. Socialistička republika Bosna i Hercegovina, Enciklopedija Jugoslavije (Separat). Zagreb, 1983.

5. Statistički godišnjak 1990. Beograd.

6. Žubljčić, S. 1989: Narodnostna struktura Jugoslavije i tokovi promena. Zagreb.

MOTIVACIJA - POGOJ ZA USPEŠNO UČENJE

Tatjana Ferjan

Motivacija je pogoj za uspešno opravljanje vsakega dela, tako tudi učenja. Kako jo zbuditi v razredu je težko vprašanje, še težji odgovor. Motivov je toliko, kolikor je učencev. Učitelj pa mora biti pripravljen te motive vskladiti in s svojim načinom dela ustvariti pogoje, da motivi zažive v smeri aktivnega dela. Motivacija je proces izzivanja človekovih aktivnosti, njenega usmerjanja na določene predmete, da bi dosegli določene cilje.

Pri učnem delu z učenci zasledujemo različne oblike motivacije, o čemer govori sestavek, ki sloni na rezultatih dela v razredih.

Učitelj je motivator dela. Zelo pomembna funkcija učitelja je, da zna motivirati za delo, za različne oblike in metode, za različne snovi. Motivacija učencev je odvisna od načina podajanja snovi, kakšen odnos ima učitelj do predmeta, snovi, dela. Čim bolj je živjet v svoje delo, v snov in v učence, tem uspešnejša je njegova motivacija učencev. Za učno motivacijo štejemo vse, kar daje pobude za učenje, ga usmerja in mu določa intenzivnost in trajanje. Učna motivacija je predmet medsebojnega delovanja osebnostnih potez učenca in značilnosti učne situacije. Učitelj mora zbuditi radovednost, vedoželjnost, aktivnost in omogočiti raziskovanje novega. Odkriti mora interese učencev in razlike v kognitivnih stilih. V njegovem vedenju do učencev se izražajo pričakovanja, ki jih ima v zvezi z učenčevu aktivnostjo, dosežki in sposobnostjo.

Uporaba različnih pripomočkov pri pouku še ne pomeni neke globlje motivacije, mora biti le izhodišče za zahtevnejšo obliko dela, ki sama zainteresira učence in jih motivira za učenje. Izbor načina dela v razredu daje možnosti, da se čim bolj približamo navedenemu, oboje pa je odvisno od spretnosti in zainteresiranosti učitelja.

Tudi načini dela so lahko motivacija. Nekatere metode zbujajo učencem večji ali manjši interes, jih spodbujajo za doseganje rezultatov. Izbiramo različne povezave aktivnih oblik in metod, ki so odvisne od učne snovi, od znanja učencev, od starosti, od njihovega življenjskega okolja. Frontalni in skupinski pouk, individualno delo kot tudi metode dajejo možnost za bolj ali manj uspešno motivacijo in seveda s tem tudi za rezultate dela. Frontalni pouk je enodimenzionalno organiziran, a kljub temu je možno izvesti motivacijo na vseh etapah ure. Različnost metod dela v frontalni izvedbi omogoča primerjavo informacij, poglobljeno razmišljanje ob nakazanih problemskih situacijah oziroma eksemplaričnih primerih. Skupinski pouk motivira učence, ker so individualno obremenjeni z nalogami različne težine. Učenci jih lahko rešujejo tudi individualno. Multidimenzionalna organiziranost nudi učencem, glede na enodimenzionalno organiziranost pouka, seveda

drugačne motive za delo. Tudi pripravo referatov, seminarških in raziskovalnih nalog bi lahko uvrstili v to skupino. Učenec se aktivno sreča s problemom, literaturo, kartami, raznimi učili, kar omogoča mnogo bolj precizno strokovno utemeljen prikaz snovi in s tem poglobljeno mišljenje in spoznavanje določene problematike. Pri tem motivacija izvira iz zanimanja in dela, kajti učenci spoznavajo metodo dela in vsebino, ki je zbrana po lastni volji (referat, raziskovalna naloga). Učenec se uči reševati probleme v novi situaciji in ob novi kombinaciji znanj pride do rešitve danega problema. Storilnostna motivacija, zavest o ciljih in nivo aspiracije dosežejo najvišjo stopnjo pri posameznem učencu, a med učenci so v tem razlike. Pri motivaciji moramo omeniti tekmovalno okolje, ki nudi učencu možnosti za primerjavo uspehov in neuspehov. Motivacijski odgovor na uspeh oziroma neuspeh je pri različnih učencih različen, zato tudi tekmovalno okolje vedno ne pripomore k motivaciji. Pri tem se postavi vprašanje strahu pred neuspehom, težavnostjo, preveliko zahtevnostjo in podobno, kar je mnogokrat prisotno pri sicer sposobnih in prizadevnih učencih.

Motivacija naj izvira iz snovi. Motivacijski nivo učenca je odvisen od součinkovanja dinamičnih komponent učnega procesa, ki se ne nanašajo samo na kognitivno komponento učenja, ampak na emocionalno razpoloženje učenca. Obe strani sta povezani v motivacijsko strukturo, ki pogojuje učno aktivnost, pri čemer pa učbenik, delovni zvezek in atlas ne zadoščajo.

Teksti, članki iz geografske literature, ki jih uporabimo na pravem mestu v toku učne ure, imajo znaten motivacijski efekt. Tak odlomek pritegne pozornost iz različnih zornih kotov: zaradi nove knjige, ki je učenci ne poznajo, zaradi zanimivosti, ki jo želimo prebrati, zaradi ilustracije, ki jo uporabimo poleg teksta. Slike, grafi, karte in druga vizuelna sredstva izkoristimo pri vseh oblikah pouka, pri vseh vrstah ur in na vseh etapah. Pomenijo posredno opazovanje, ki pa ga, če je le mogoče, kombiniramo z direktnim opazovanjem, ki naj bo zaključek ali izhodišče proučevanja neke širše geografske problematike. Teksti in slike pomenijo motivacijo, ki pa je hkrati tudi pridobivanje znanja, saj spoznavanje novega s pisano besedo in s sliko omogoča boljše, trajnejše razumevanje. S tem so povečani interesi učencev in sicer želja po spoznavanju tujega neznanega sveta in odkrivanje novega. Tekst, slike sprožijo zanimanje pri učencih, vendar je delo uspešno šele, ko je povezano s problemskim in eksemplaričnim prikazom. Probleme lahko delimo glede na sestavljenost, težavnost, življenjskost, na vsebinske odnose, na različnost metodoloških pristopov. Geografsko snov moremo uvrstiti po posameznih variantah in jih tudi tako obravnavati. Učna metoda se aplicira na konkretne postopke za reševanje konkretnih problemskih situacij. Obravnava vsakega proble-

ma je hkrati eksemplaričen pristop k temu. S takim delom dosežemo pri učencih snovno motivacijo: učenci se začno zanimati za snov, za probleme in za nakazane primere.

● primer 1: Avstralijo predstavimo na osnovi sledeče literature in slikovnega gradiva: Oglejmo si svet - Avstralija, Vsa ljudstva sveta - Avstralija, Veliki Atlas - Avstralija, Lepi skrivnostni svet: Veliki koralni greben, Sidnejska opera, Projekt snežno gorovje, Australia - National geographic. Učenci preberejo tekste, poiščejo bistvo in si tako pridobijo znanje o celini. Na ta način spoznajo Avstralijo eksemplarično po načinu dela (ob literaturi) oziroma po vsebini (spoznajo izbrano deželo). Če obravnavamo problemsko, potem ob literaturi zasledujemo določen problem (npr. problem vode, ovc, volne, pšenice) oz. dežele svojstvene po legi, živalstvu. Izobrazbeni efekt močno spremlja motivacijski efekt, ki spodbudi učence za spoznavanje še drugih celin in branje geografske literature.

● primer 2: Različne oblike motivacije pogojujejo samostojno delo: npr. referat, terensko delo, raziskovalna naloga. Najpogosteje učenec dela iz zanimanja za določeno področje, da bi o njem več vedel npr. o domačem kraju, o določenem pojavu ali procesu doma ali v okolici in prav to je običajno tudi vzrok (izhodišče) za prevzem določenega referata ali celo raziskovalne naloge kot najvišje oblike samostojnega dela. Cilj te notranje motivacije je v dejavnosti sami. Pri spremljanju in vodenju referatov in raziskovalnih nalog lahko pri učencih zasledujemo storilnostno motivacijo, zavest o ciljih, različen nivo aspiracije. Med učenci so v tem velike razlike, saj so različno zahtevni do sebe in do svojega dela. Če mentor pravilno motivacijsko deluje, učenci postanejo zelo kritični do dela in do sebe in stopnja zahtevnosti se pri njih zelo poveča. Oblike notranje motivacije so pri učencih dokajšnje in pri opazovanih učencih močnejše od oblik zunanje motivacije (pohvale, priznanja, nagrade). Pri odločitvi, prevzemu določenega samostojnega dela morajo na učenca delovati močni motivi, da se je pripravil potruditi, kajti samo sposobnosti ne zadoščajo. Motivacija je proces izzivanja človekovih aktivnosti, da bi dosegli določen cilj. Vendar pri delu z mladimi lahko opazujemo, da nivo motivacije niha. V začetku, ob odločitvi za samostojno delo, zlasti raziskovalno nalogo, je motivacija (posebno notranja) zelo velika. Ko pridejo prve težave v raziskovanju (problemi na terenu, iskanje literature) motivacija zelo pade. Pojavi se strah pred zahtevnostjo dela, pred tem, da ne bodo zmogli, strah pred neuspehom. Vendar mora mentor v tej situaciji delovati motivacijsko (pomoč, spodbuda, lokalna pohvala), da učenci ponovno dobijo zaupanje v svoje delo. Vse oblike motivacije se znova dvignejo in učenci nadaljujejo z delom, kar vodi do cilja npr. predstavitev referata ali raziskovalne naloge.

Didaktične vloge motivacije se mnogo-

krat premalo zavedamo. Nobenega dela se ne da opraviti brez motivacije, zlasti pa ne zahtevnejšega. Motivacija mora biti sestavni del vsake učne ure: pričujoča naj bo v izhodišču, v osrednjem delu ure in ob zaključku. Odvisna je od sredstev, ki služijo za motivacijo (slike, teksti), od načina dela (metode, oblike), od učitelja in njegovih spretnosti in od učencev. Izhajati moramo iz njihovih motivov, v katerih vidijo smisel, in jih aktivirati za delo in zav rezultate dela, ki učencem predstavljajo nov motiv za naprej. Motivacija v toku dela (učne ure, šolskega leta, ob izdelavi zahtevnejšega dela) niha. Sprva je navdušenost za snov, delo; ko pridejo prve težave in neuspehi, motivacija za nadaljnje delo pade, snov postane nezanimiva, lahko celo predmet. Učitelj mora poiskati nove zanimivosti, da bi novi motivi ponovno oživel zanimanje pri učencih.

Storilnostna motivacija, zavest o ciljih, nivo aspiracije so pri učencih različni. Izražajo se zlasti pri vseh oblikah samostojnega dela od najenostavnejših do zahtevnih (referati, terensko delo, seminarske naloge). Če učitelj spretno vodi učence, ki so različno sposobni, motivirani, postanejo do svojega dela zahtevnejši in bolj zavzeti. Mnogokrat so potrebni dodatni motivi s strani učencev, pa tudi učitelja.

AV sredstva, slike, zemljevidi, grafične predstavitve, tuja in domača literatura naj ne služijo le kot motivacija, ampak naj na tej osnovi sledi globlja stopnja motivacije, to je snovna, problemska motivacija, tako da je učencem snov zanimiva, da sami postanejo vedoželjni in zainteresirani za snov in tudi za pripomočke, s katerimi spoznajo dano problematiko in jo poskušajo sami tudi aktivno reševati.

Motivacija je rezultat kompleksnosti dela: učna snov, pripomočki, načini dela, aktivnost učencev in seveda tudi delo učitelja. Čim bolj je učenje motivirano, tem bolj je učinkovito. Učenčeva aktivnost mora biti povezana z njegovo vno in vedoželjnostjo, izvirati pa mora iz zanimivosti snovi.

MEDNARODNO SODELOVANJE MED UNIVERZAMA V BAYREUTHU IN MARIBORU

Damijana Počkaj Horvat

V okviru mednarodnega sodelovanja med Univerzama v Bayreuthu (ZRN) in Mariboru smo imeli 24. februarja 1992 na Oddelku za geografijo Pedagoške fakultete v Mariboru gosta dr. Jörga Maierja s Katedre za gospodarsko geografijo in regionalno planiranje Univerze v Bayreuthu.

V dopoldanskem času smo organizirali strokovno ekskurzijo v Mursko Soboto, kjer smo obiskali ABC Pomurko in skupaj z gospodom Grofom spregovorili o problemih živilske industrije v novih pogojih gospodarjenja. Problematika denacionalizacije je zlasti pritegnila dr. Maierja in njegova sodelavca. Po

zanimivem razgovoru smo obiskali še Občino Pesnica in se seznanili s problematiko razvoja obmejne občine. Obeh razgovorov so se udeležili tudi naši sodelavci iz Ljubljane (dr. M. Pak in dr. V. Klemenčič) in prof. L. Olas.

V popoldanskem času je na PF potekala predstavitev dveh geografskih publikacij - Znanstvene revije PF Maribor (leto 1990, številka 2) in Dela (leto 1991, številka 8). Publikaciji sta zbornika referatov s strokovnih srečanj, ki smo jih organizirali v Mariboru v okviru sodelovanja z geografii iz Bayreutha in Ljubljane. Tematsko sta vezani na proučevanje Severovzhodne Slovenije in predstavljata pomemben prispevek pri poznavanju tega dela Slovenije.

Žal nismo mogli predstaviti tretje najavljene publikacije (Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung) z Univerze v Bayreuthu, ki jo ureja dr. Maier in naj bi vsebovala referate z Medinštitutskega seminarja geografov iz Ljubljane, Maribora, Bayreutha, Frankfurta in Peči. Seminar je potekal navembra v Bayreuthu in Frankfurtu in je poskušal z geografskega vidika ovrednotiti najnovjše spremembe v Sloveniji in njene možnosti za nadaljnji razvoj. Po besedah dr. Maierja bo publikacija izšla konec marca 1992.

Po predstavitvi obeh publikacij je imel dr. Maier predavanje "Pomen malih in srednje velikih podjetij za vzpodbujanje regionalnega razvoja". Predstavil nam je nemške izkušnje pri pripravi in izvajanju razvojnih programov za manj razvite pokrajine nekdanje NDR. Ravno v takšnih območjih imajo mala in srednje velika podjetja pomembno vlogo, saj s svojo fleksibilno proizvodnjo in prilagojenostjo tržnim razmeram nudijo zaposlenim dokajšnjo socialno varnost, s tem pa tudi osnovo za celoten regionalni razvoj. So tudi pomemben ponudnik delovnih mest, saj so npr. v letih od 1970 do 1987 od 2,6 milijona novih delovnih mest v ZRN odprli kar 1,6 milijona delovnih mest v obrti in v srednje velikih podjetjih s 5 do 20 delavci.

BOGATEJŠI ZA NOV UČBENIK REGIONALNA GEOGRAFIJA SVETA Drago Novak

Čeprav z manjšo zamudo, pa zato tembolj dobrodošel je novi učbenik Regionalna geografija sveta, ki je namenjen učencem drugega letnika gimnazije, turističnemu in ekonomsko-komercialnemu tehniku, učencem trgovske akademije in predšolske vzgoje.

Učbenik Regionalna geografija sveta je nastal namesto doseданjega Države v razvoju in razvite države, ki je bil že zastarel, neuporaben in ni več odgovarjal sodobnemu konceptu pouka geografije. Avtorji novega učbenika so priznani strokovnjaki in že znani pisci geografskih učbenikov in sicer:

mag. Slavko Brinovec, dr. Marjan Klemenčič, dr. Franc Lovrenčak in dr. Matjaž Jeršič. Vsebinsko je učbenik razdeljen na tri večja poglavja, ki jim sledijo podpoglavja. V prvem delu je prikazan Svet kot celota, kjer učenci spoznajo, da svet sestavljajo številne med seboj različne države z različno gospodarsko razvitostjo. Drugi del zajema obravnavo Pokrajin in držav; tako so prikazane Azija brez SZ, Afrika, Latinska Amerika, Severna Amerika in Avstralija. Zadnje poglavje je posvečeno Nekaterim problemom sodobnega sveta, ki učence seznanjajo z naravnimi pogoji za življenje s pridelavo hrane in njenim pomanjkanjem, prikazan je prepad med severom in jugom in končno pomoč državam v razvoju ali solidarnost med ljudmi.

V učbeniku pogrešamo vsebine Evropa brez SZ, toda to gradivo bo predvideno izšlo v posebni publikaciji.

Učbenik je napisan jasno, razumljivo in privlačno. Poudarjene so tiste temeljne vsebine, ki jih učenci te razvojne stopnje morajo osvojiti. Avtorji so si prizadevali približati učbenik učencem, jih pritegniti in motivirati in to jim je tudi uspelo. Čeprav je učbenik pisalo več avtorjev, v njem ni opaziti neskladnosti v metodično-didaktičnem pogledu. Tematika je podana uravnoteženo, poglavja si sledijo po notranji logiki. Avtorji so na seminarjih predstavili učiteljem svoje gradivo, dobili od njih povratne informacije in jih upoštevali pri končni redakciji. Taka pot je nedvomno koristna, seveda pa zahteva več razpoložljivega časa. Kljub temu moramo poudariti, da so avtorji napisali učbenik v razmeroma kratkem času in je od njih to zahtevalo veliko naporov. Učbenik je večbarven in privlačen. Bogatijo ga številni lepo izdelani zemljevidi, ki so plod dela Geodetskega zavoda Republike Slovenije. Zemljevidi so dovolj veliki, nazorni in odgovarjajo miselnosti nivoja učencev. Prikazani so tudi številni grafiki, sheme in skice, kar vse popestri učbenik. Bogato in lepo je izbrano tudi slikovno gradivo, ki se vklaplja v besedilo in učence privlači.

Učbenik dopolnjuje delovni zvezek, ki je prav tako kvaliteten in didaktično-metodično v redu oblikovan. Naloge so skrbno izbrane in silijo učenca k razmišljanju in poglobljanju snovi. Vaje so vezane na besedilo v učbeniku. Vprašanja so skrbno izbrana in zahtevajo od učenca poglobljeno razmišljanje.

Učbenik Regionalna geografija sveta je tako plod dela avtorjev, recenzentov in drugih, ki so pripomogli k izdaji. Velik delež je pri tem opravil mag. Slavko Brinovec. Ko primerjamo ta učbenik s podobnimi doma ali v tujini, lahko mirno povemo, da prav v ničemer ne zaostaja za drugimi.

Geografska znanost se je tako obogatila z dragocenim delom. Upajmo in želimo, da bo pripomogel k uspešnosti pouka geografije na naših šolah.

**DRUGI NATEČAJ GEOGRAFSKE FOTO-
GRAFIJE IN VIDEOPOSNETKOV**
Matej Gabrovec

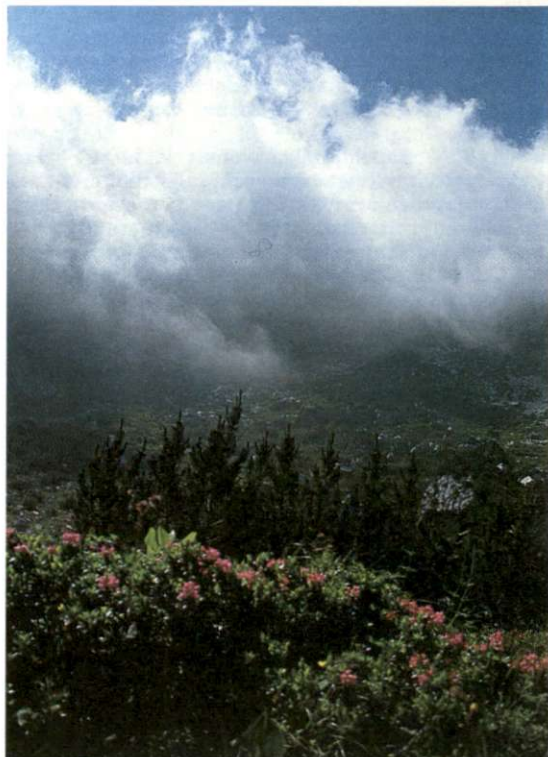
V letu 1991 je Ljubljansko geografsko društvo že drugič razpisalo natečaj za geografsko fotografijo in videoposnetek. Žal je

Slika 1: Plazovi, ki so se sprožili ob novembrskem neurju leta 1990 v Podvolovlju v dolini Lučnice, so bili posneti pet mesecev kasneje, v marcu 1991. (Avtor: Aleš Smrekar, Študentska sekcija LGD.)

Slika 2: Posnetek prikazuje ledenik Longyear, ki je le nekaj kilometrov oddaljen od naselja Longyearbyen. Sodi v skupino treh ledenikov, pri katerih je bil zabeležen hiter premik v "valu" (angl. surge), nekaj 10 m dnevno. Pri tem je bil uničen del naselja. (Avtor: Igor Drnovšek, Gimnazija Tolmin.)

Slika 3: "Kadeča se gora". Jugozahodni vetrovi, ki so pihali 19. 7. 1991 so povzročili, da so se zračne mase ob južnem grebenu Bohinjskih gora dvigale, ob vrhu grebena je prišlo do kondenzacije in do tvorbe oblakov. Na severni strani grebena so se zračne mase fenizirale. Oblačna kopa okoli Črne prsti (n. v. 1844 m) je bila posneta s Planine za Liscem. (Avtor: mag. Darko Ogrin, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete.)

Slika 4: Med deževjem, ki je zajelo Slovenijo v času med 26. 10. in 1. 11. 1990, je bilo poplavljen tudi Planinsko polje. Poplavna voda pa ni dosegla kolovoza, ki se vije po polju. (Avtor: mag. Darko Ogrin, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete.)

letos natečaj naletel na slab odziv, saj so vsja dela poslali le trije avtorji. Razveseljivo pa je, da avtorji niso oddajali le posameznih diapozitivov, ki jih je bilo le sedem, ampak so pripravili tudi tri kolekcije. Te so predstavljale posledice neurja v dolini Lučnice, Planinsko polje in otočje Svalbard. Prejeli smo le en videoposnetek. Igor Drnovšek nam je poslal drugi del filma Življenje reke - Soča.

Vse prejete diapozitive je pregledala komisija v sestavi Stane Peterlin, mag. Milan Orožen Adamič in mag. Matej Gabrovec. Izbrala je štiri najboljše diapozitive, ki so objavljene v tej številki Geografskega obzornika. Poleg tega so bili vsi sodelujoči avtorji nagrajeni z brezplačno udeležbo na eni izmed ekskurzij Ljubljanskega geografskega društva po Sloveniji. Vsi boljši diapozitivi pa so bili predvajani 21. 2. 1992 v okviru Ilesičevih dnevov.

EKSKURZIJE IN PREDAVANJA LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA

Drago Perko

O pomladanskih ekskurzijah in predavanjih Ljubljanskega geografskega društva smo vas podrobneje seznanili že v prvih dveh letošnjih številkah, zato vas tokrat le na kratko opozorjamo na majska in junjska dogajanja.

Ekskurzije:

● ENODNEVNI PLANINSKI POHOD PREKO BANJŠČIC (23. 5. 1992). **Prijave:** do 8. 5. 1992. **Cena:** člani 10 DEM, nečlani 12 DEM v tolarški protivrednosti po tečaju NBS.

● ENODNEVNA EKSKURZIJA NA JELOVICO IN V JAMO POD BABJIM ZOBOM (20. 6. 1992). **Cena:** člani 10 DEM, nečlani 12 DEM v tolarški protivrednosti po tečaju NBS. **Prijava:** do 11. 6. 1992.

● DVO IN POL DNEVNA EKSKURZIJA V GENOVO KOLUMBOVA RAZSTAVA (5.-7. 6. 1992).

Ekskurzija bo organizirana z Ljubljanskim geodetskim društvom in Zemljepisnim muzejem, kjer dobite vse informacije in podrobnejši program, ki je objavljen tudi v geodetskem vestniku 1/92.

Za vse ekskurzije se prijaviti najkasneje do datuma, ki je naveden v programu. Prijavite se lahko osebno v Zemljepisnem muzeju na Trgu francoske revolucije 7 med 9.00 in 13.00 ter 15.30 in 18.30 (tel. 213-537), ali pa na isti naslov pošljete prijavnico (objavljena je bila v prvi številki za leto 1991), ki ji priložite ček ali kopijo položnice. Prijava brez hkratnega plačila ne velja. Vsak udeleženec dobi kratek vodnik. Študentje imajo pri ekskurzijah po Sloveniji poseben popust. V primeru podražitve prevozov ali spremembe deviznega tečaja bomo morali podražiti tudi ekskurzije. V primeru objave vsaj en dan pred ekskurzijo vrnemo 50 % vplačanega denarja. Udeleženci potujejo na lastno odgovornost. Objavljamo še številko žiro računa LGD:

50100-620-133 05 1010115-1620908.

Predavanja:

● 19. maj 1992: Malta (Matej Trpin).

Predavanja, o katerih vas bomo kot običajno sproti obveščali v sobotnem "Delu" in na strani 360 teleteksta TV Slovenija, bodo vsak tretji torek v mesecu ob 19. uri na Oddelku za geografijo v predavalnici 233 ali 18 na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

DELA ŠTEVILKA 8

Andreja Slavec

Dela številka 8 z naslovom Geografska problematika Severovzhodne Slovenije prinašajo prispevke z Medoddelčnega seminarja Oddelka za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani in Oddelka za geografijo Pedagoške fakultete v Mariboru, ki ga je slednji organiziral ob 30. obletnici svojega obstoja v Mariboru 11. 10. 1991.

Dela na 168 straneh prinašajo 14 referatov, med njimi 10 vsebinsko vezanih na Severovzhodno Slovenijo. Prvi trije referati se ukvarjajo s problematiko regionalizacije Pohorskega Podravja (dr. I. Gams), Subpanonske Slovenije (dr. B. Kert) in cilji bodoče upravno-politične reforme v Sloveniji (dr. I. Vrišer). Dva referata imata fizičnogeografsko vsebino. Dr. F. Lovrenčak predstavlja pedogeografsko regionalizacijo Pomurske ravnine, I. Žiberna pa značilnosti mestne klime Maribora. Večina člankov se ukvarja z družbenogeografskimi problemi Severovzhodne Slovenije. Dr. M. Pak v svojem članku podaja elemente demografskega razvoja v zgradbi Maribora, dr. B. Belec analizira razporeditev prebivalstva v Severovzhodni Sloveniji z vidika kraja bivanja in zaposlitve, D. Počkaj - Horvat pa se ukvarja s tipi demografskih območij v Subpanonski Sloveniji. Dr. V. Klemenčič v svojem članku obravnava Prekmurje kot tipičen primer nerazvitega obmejnega območja Slovenije, mag. U. Horvat ocenjuje primernost Rogle za različne oblike rekreacije, razvoj industrije v Mariboru s posebnim poudarkom na razvojnih dejavnikih pa obravnava A. Slavec. Dr. J. Kunaver je v svojem prispevku predstavil nekatere oblike transformacije geografske podobe Zgornjega Posočja, dr. M. Jeršič vpliv turizma na zaposlitveno strukturo v slovenskih turističnih krajih in A. Vovk vlogo geografije v GIS-u.

Dela št. 8 so pomemben prispevek k boljšemu poznavanju naravno- in družbeno-geografskih značilnosti Severovzhodne Slovenije in ga vsem zainteresiranim toplo priporočamo.

Dela lahko kupite na Oddelku za geografijo, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12. Cena je 300 SLT, za študente pa 150 SLT.

GEOGRAFSKI VESTNIK 62, 1990

Topole Maja

V letu 1990 smo v okviru proslave ob 100-letnici rojstva velikega geografa akad.

prof. dr. Antona Melika organizirali simpozij, na katerem smo poskušali ovrednotiti Melikov prispevek slovenski in jugoslovanski geografiji, pa tudi sorodnim strokam. Kar tretjino 62. številke, ki je sicer izšla z enoletno zamudo (l. 1991), predstavljajo jubilejni članki in zapisi pozdravnih nagovorov, posredovanih na simpoziju.

V nadaljevanju so nanizane tudi druge razprave in razgledi (nekateri referati z zborovanja ob 70-letnici geografije na ljubljanski univerzi decembra 1989), pa prispevki s področja izrazoslovja, književnosti, kronike in zborovanj.

O poteku, pomenu in odmevnosti Meliku posvečene proslave je v uvodnem članku spregovoril Ivan Gams. Sledi otvoritveni nagovor predsednika SAZU Janeza Milčinskega v katerem je poudaril Melikovo vsestranskost in predstavil osnovne mejnike v njegovem življenju. O Meliku, nekdanjem rektorju Univerze, je govoril njen predstavnik Boris Sket. France Bernik pa je predstavil slavjenca v vlogi predsednika Slovenske maticice in opozoril na njegova prizadevanja za ohranitev njene avtonomije in za vrnitev prave vrednosti kulturi. Ivan Gams je analiziral Melikovo življenjsko delo in ločil tri obdobja njegovega delovanja: čas pred prvo svetovno vojno, ko so bila v ospredju vprašanja o narodnostnih idejah in narodnih mejah, obdobje med obema vojnama in čas po drugi vojni, ko je Melik opravljal tudi številne upravno-politične funkcije. Svojo dobo je dodobra zaznamoval; čas od konca dvajsetih do začetka šestdesetih let lahko imenujemo Melikovo dobo. Kot mentor je imel močan vpliv na geografsko raziskovalno usmerjenost.

Ostali članki osvetljujejo Melikovo delo na področjih, kjer je bil najbolj dejaven. Ivan Gams je ocenil njegov doprinos k regionalni geografiji, Igor Vrišer h geografiji slovenskih naselij, Danilo Furlan h klimatologiji, Peter Habič pa h geomorfologiji in krasoslovju. Ignacij Voje ga je predstavil kot zgodovinarja, o njegovem prispevku slovenski etnologiji pa piše Tone Cevc. Ker se k delom tega našega velikega geografa vedno znova vračamo, nam bo zelo dobrodošla njegova obsežna bibliografija, ki jo je pripravil Drago Meze.

V drugem delu je na prvem mestu razprava Jurija Kunaverja H geomorfologiji dolomitnega prevala Vršič v Julijskih Alpah, Osvetljuje vzroke nastanka prevala in recentne procese v močno pretirtem anizičnem dolomitu, poleg holocenskih pa tudi nekatere pleistocenske pojave. Opozarja, kako je človek vplival na intenziviranje destruktivskih procesov.

Poznavalec manjšinske problematike Milan Bufon se v članku Temeljni problemi geografskega preučevanja etničnih manjšin na primeru Slovencev v Italiji loteva teoretičnih vprašanj v zvezi z ugotavljanjem prostorske razširjenosti in številčnosti pripadnikov slovenske manjšine, pa tudi z načini njihove identifikacije. Ločeno obravnava klasična avto-

htona in novejša naseljitvena območja v Furlanski nižini.

Anton Sore podaja analizo umrljivosti v Celju v obdobjih 1921-1941 in 1946-1988. Išče povezave z letnim časom oziroma z nizkimi temperaturami in smogom. Upošteva starostne razlike in razlike po spolu in ugotavlja vzroke smrti. Kot kriterij razvitosti je uporabil razmerje med umrli doma in v bolnišnici.

Avtor zadnje razprave Prispevek geografije k razvoju podeželskih območij je Jörg Maier z univerze v Bayreuthu. Zgodovinskemu pregledu različnih pristopov k preučevanju podeželja sledi predstavitev osnovnih izhodišč regionalnega planiranja v deželi Oberfranken.

V Razgledu sta vključena članka Lojzeta Gosarja o vzgojnem pomenu geografije (poudarek na interdisciplinarnosti in sistemskem pristopu) in Igorja Vrišerja o aplikativni vrednosti geografskih preučevanj (pomen prilaganja vede družbenim interesom, kompleksnost raziskav). V okviru imenoslovja pa se Ivan Gams ukvarja z imeni za obalno regijo.

Razdelek Književnost tokrat prinaša le poročila o tujih delih, Kronika pa vsebuje posvetila osemdesetletniku dr. Mavriciju Zgoniku, šestdesetletnikom prof. dr. Igorju Vrišerju, Andreju Briškemu, Ludviku Olasu in pokojnemu dr. Hansu Bobcku.

Na koncu lahko preberemo poročila o zborovanju ob 70-letnici geografije na ljubljanski univerzi 1989, srečanju slovenskih geografov v Portorožu 1990 in o več strokovnih srečanjih s tujimi geografi.

GEOGRAFSKI VESTNIK 63, 1991 Topole Maja

V zadnjem času je ta časopis za geografijo in sorodne vede, katerega izdajateljica je Zveza geografskih društev Slovenije, izhajal z zamudo, zato nas je številka prijetno presenetila. Omeniti je treba, da je bil medtem imenovan nov uredniški odbor in da je mesto glavnega in odgovornega urednika prevzel dr. Andrej Kranjc. Leto uveljavitve slovenske državnosti naj bi pomenilo tudi mejnik v izhajanju našega časopisa. Za zdaj se spremembe kažejo v njegovi zunanji preobleki, prinesel pa naj bi tudi novosti v kakovostnem vsebinskem in oblikovnem smislu.

Vestnik, ki obsega 196 strani, je izšel z denarno pomočjo Ministrstva za znanost in tehnologijo Republike Slovenije v 800 izvodih.

Prispevki si sledijo po bolj ali manj ustaljenem redu: glavnino predstavljajo razprave, razgledi in metode, v drugem delu pa so ocene oziroma predstavitve književnih del, kronike in poročila o priznanjih, odlikovanjih in zborovanjih.

Posebej moramo omeniti uvodnik, ki je povzetek članka Ivana Gamsa, objavljenega ob nastopu naše samostojnosti v mednarodni

reviji *Geo Journal* avgusta 1991. Spoznamo geografske stalnice, ki izvirajo iz fizičnega geografskih značilnosti in položaja našega ozemlja in imajo dolgotrajen vpliv na razvoj naše družbe:

- Močna reliefna razčlenjenost goratega ozemlja. Poglavje poudarja pomen razporeditve kotlin in višjega sveta, ravnin in nagnjenega sveta za družbeni razvoj: za razvoj ljudstva, naroda, jezika, za medsebojne odnose in stike, za upravopolitični in gospodarski razvoj, za prebivalstvene tokove in rabo tal.
- Stik štirih evropskih makroregij: alpskega gorstva, subpanonskega sveta, dinarskega krasa in primorskega, submediteranskega sveta. Regije so zelo neenakomerno poseljene, za vsako so značilne specifične dejavnosti in povezave s sorodnimi regijami zunaj države.
- Lega ob jugovzhodnem robu Alp, ob najnižjih prevalih, strateško pomembnih za zveze med Srednjo in Južno Evropo.
- Slabi naravni pogoji za poljedelstvo, zato je bil doslej poudarek predvsem na sekundarnem sektorju.
- Lega ob južnem robu srednje Evrope, ob stiku s Sredozemsko in bližina jugovzhodne Evrope. Podani so argumenti, zakaj Slovenije ne gre šteti ne k balkanskim deželam, ne k Jugovzhodni ali Vzhodni Evropi, ampak sodi delno k Južni, večinoma pa k Srednji Evropi. Zgovorna je priložena tabela, ki kaže pripadnost našega ozemlja k makroregijam Evrope od začetka našega štetja.

Prva od razprav Tendence spreminjanja slovenskega podeželja Vladimirja Klemenčiča se ukvarja s problemom njenega neenakomernega razvoja. V zadnjem 30-letnem obdobju so se pod vplivom industrializacije izoblikovale tri vrste območij: območja koncentracije prebivalstva in gospodarstva, območja praznjenja in prehodna območja ali območja stagnacije. Razlikujejo se po strukturi prebivalstva, usmerjenosti in izgledu, ohranjenosti kulturne pokrajine.

Andrej Mihevc v prispevku Morfološke značilnosti ponornega kontaktnega krasa v Sloveniji razlaga nastanek številnih depresijskih kraških oblik, ki jih opazamo ob stikih karbonatnih in nekarbonatnih kamnin. Kraški proces tu modificirajo alogene vode s svojo količino, režimom in naplavino. Avtor je depresijske kontaktne kraške oblike klasificiral na osnovi morfoloških in genetskih značilnosti, v krasoslovnih literaturi uveljavljen pojem slepih dolin pa je zožil.

Razprava Milana Natka Prebivalstvene značilnosti hribovskih kmetij v zgornjem Pohodju pomeni nov doprinos v okviru obsežnejše raziskave hribovskih kmetij. Tokrat analizira prebivalstvene značilnosti kmetij južnega Pohorja, Vitanjskodoškega podolja in Vitanjskih Karavank. S pomočjo demografskih sestavin razlaga preobrazbo pokrajine, gospodarsko stanje in ugotavlja razvojne možnosti obravnavanega območja.

Breda Ogorelec je v Analizi morfoloških značilnosti vasi naloge zastavila aplikativno, za potrebe urbanističnega načrtovanja. Izvedla je funkcijsko vrednotenje morfoloških značilnosti naselja in se poglobila v sodobne procese preobrazbe. Analizi sledijo določitev homogenih enot, opredelitev pričakovanega razvoja in predlog za reševanje problemov.

Mirko Pak je v prispevku Nekateri elementi razvoja prebivalstva Maribora podal ugotovitve o gibanju števila prebivalcev in gospodinjstev kot odsev vseh elementov zgradbe mestnega organizma v obdobju med letoma 1984 in 1981. Opozoril je na osnovne probleme mesta in ga primerjal s predmestnimi naselji ter poiskal mesto severovzhodne Slovenije. V razdelku Razgledi je Marjan Cencen objavil svoje poglede na preučevanje nerazvityh držav. Govori o različnih teoretičnih pristopih in o vlogi geografije pri ugotavljanju značilnih pojavov v primeru nerazvityh. Sviri pred nekritičnim vrednotenjem kvantitativnih podatkov in poudarja potrebo po obravnavi vsakega konkretnega primera posebej. Vlado Drozg se je lotil vprašanj o predmetu preučevanja, o relevantnih elementih pri preučevanju in sintezi v geografiji. Povezal jih je s t. i. gestalt teorijo, ki se ukvarja z zgradbo in značilnostmi celote. Ta celota ni vsota sestavnih delov, ampak neka transponirana nova kategorija. Tretji prispevek govori o odnosu geografija - naravna dediščina. Geografija je tu izpostavljena dvakrat: prvič kot znanost in drugič kot pedagoška stroka. Prispeva z razvojem metodologije, uporabne pri inventarizaciji in vrednotenju in z vzgojno-izobraževalnim delom na vseh nivojih. Avtor geografiji očita, da slednje naloge ne izpolnjuje dovolj dobro.

Razdelek Metode prinaša obširnejšo predstavitev metodologije, ki po trditvah avtorja Marka Krevska lahko bistveno prispeva k učinkovitosti prikaza geografskih podatkov. Ukvarja se z metodo porazdeljevanja po razredih, s smiselnim določanjem meja. Predstavi tehniki linearnega kontrastnega raztezanja in histogramskega izenačevanja.

Sledi obsežen del, namenjen poročilu o geografski književnosti. Publikacije z območja bivšega jugoslovanskega prostora so prvič obravnavane med tujimi deli. Toliko bolj pa nas veselijo poročila o slovenski geografski literaturi, saj se je, sodeč po teh, precej obogatila.

Kronika vsebuje jubilejna posvetila devetdesetletniku prof. Francetu Planini, osemdestletniku prof. Hinku Uršiču in šestdesetletniku Tatjani Šifer in prof. dr. Borutu Belcu, spominski članki pa so posvečeni J. V. Valvasorju ob 350-letnici rojstva in nedavno umrlima Rudolfu Fajglju in Giorgiu Valussiju.

Zapisi o šestih mednarodnih, treh slovenskih in enem jugoslovanskem strokovnem srečanju pričajo o pestri dejavnosti geografov.

ZEMLJEPISNI MUZEJ SLOVENIJE

pri Inštitutu za geografijo Univerze,

Trg francoske revolucije 7,

VABI

v prenovljene in razširjene prostore.

Dejavnosti:

- razstave,
- predavanja,
- prodaja geografske in sorodne literature,
 - prodaja zemljevidov,
- prodaja videokaset z geografsko vsebino,
 - tiskovne konference,
- javne predstavitve geografskih in sorodnih publikacij,
 - javne predstavitve novih zemljevidov,
- organiziranje naravoslovnih dni za osnovne in srednje šole,
- sprejemanje prijav za ekskurzije Ljubljanskega geografskega društva po Sloveniji in tujini.

Delovni čas:

● od ponedeljka do petka	9.00 - 13.00 in	15.30 - 18.30
● v sobotah		9.00 - 12.00

Informacije na telefon: (061) 213-537

NAROČNIKI GEOGRAFSKEGA OBZORNIKA IN ČLANI
LJUBLJANSKEGA GEOGRAFSKEGA DRUŠTVA IMAJO PRI
NAKUPU LITERATURE IN KART 5% POPUST.

Dokazilo je položnica s plačano naročnino ali članarino.